

آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه

مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ هیأت وزیران با اصلاحات بعدی

ماده ۱- منظور از کلمه سازمان در این آیین نامه سازمان حج و اوقاف و امور خیریه است.

(۱) سازمان حج و اوقاف و امور خیریه به سازمان اوقاف و امور خیریه تغییر نام یافته است.

(۲) سازمان اوقاف به موجب قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۶۳ تشکیل گردیده و وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و از مصادیق مؤسسات دولتی تلقی می شود. از این رو مقررات ماده واحده قانون نحوه ی پرداخت محکوم به دولت و عدم تأمین و توقیف اموال دولتی، در مورد اداره اوقاف نیز لازم الارعایه است. (برای مطالعه بیشتر رک: نظریه مشورتی ۷/۷۴۳۵ - ۱۳۸۴/۱۰/۱۹)

(۳) از آنجا که سازمان اوقاف و امور خیریه یک سازمان دولتی است، سرپرستی آن با سمت نمایندگی مجلس شورای اسلامی مانع الجمع بوده و با اصل (۱۴۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در مغایرت قرار دارد. (برای مطالعه بیشتر رک: نظریه ۱۴۰۱ - ۱۳۵۹/۱۲/۲۱ شورای نگهبان)

ماده ۲- اداره حج و اوقاف و امور خیریه هر حوزه امور مربوط به همان حوزه را انجام خواهد داد و در صورتی که رقبات یک موقوفه در حوزه های مختلف واقع شده باشد اداره حج و اوقاف و امور خیریه محل مصرف، مسؤل رسیدگی به بودجه و حساب موقوفه خواهد بود و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه محل وقوع رقبات واقع در همان حوزه رسیدگی می نمایند. در صورتی که موقوفه دارای رقبات متعدد و در حوزه های مختلف واقع و مصرف هر رقبه در همان حوزه باشد، رسیدگی به بودجه حساب و اداره موقوفه به عهده اداره حج و اوقاف و امور خیریه همان حوزه می باشد.

تبصره - چنانچه در مورد این صلاحیت ابهام و اختلافی بین ادارات حج و اوقاف و امور خیریه پیش بیاید نظر سرپرست سازمان معتبر است.

ماده ۳- اداره امور اماکن مذهبی اسلامی از قبیل بقاع متبرکه و غیره به جز آنچه که در تبصره ۲ ماده ۱ قانون استشنا شده و اماکنی که برای اداره ی آنها ترتیب خاصی داده نشده است به عهده ی ادارات حج و اوقاف و امور خیریه بوده و می توانند برابر ماده ی ۵ قانون و تبصره های ذیل آن و آیین نامه ی مربوطه، اشخاصی را به عنوان هیأت امناء انتخاب نمایند.

تبصره - عرصه و اعیان مساجد، مدارس علوم دینی و تکایا رقبه موقوفه است ولی ادارات حج و اوقاف و امور خیریه در شئون داخلی آنها از قبیل تعیین امام جماعت و انجام مراسم مذهبی دخالت نخواهند داشت.

(۱) به اماکنی که به منظور عبادت، زیارت، و یا انجام مراسم مذهبی ایجاد شده یا اختصاص یافته اند و جنبه استفاده شخصی ندارند، اماکن مذهبی گویند.

(۲) رقبه عبارت است از یک واحد ملکی غیر منقول. هر موقوفه یا مکان مذهبی ممکن است دارای یک یا چند رقبه باشد. در فرهنگ دهخدا نیز رقبه به معنای ملکی است که به کسی سپرده می شود که تا پایان عمر از آن بهره برد.

(۳) در لغتنامه ی دهخدا از تکیه به معنای مکانی که در آن روضه خوانی و تعزیه خوانی می شود یاد شده است. در فرهنگ معین نیز به معنای جای وسیعی جهت انجام مراسم عزاداری است.

(۴) بقاع متبرکه حضرت رضا علیه السلام و حضرت احمد ابن موسی (شیراز) و حضرت معصومه و حضرت عبدالعظیم (ع) و موقوفات مربوط به آنها که متولی خاص نداشته باشد و موقوفاتی که برای اداره هر کدام آنها از طرف ولی فقیه نایب التولیه تعیین شده یا بشود از شمول این قانون مستثنی است و در غیر این صورت اداره آنها با سازمان خواهد بود. (تبصره ۲ ماده ی ۱ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲)

(۵) برابر ماده ی ۵ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، سازمان اوقاف و امور خیریه می تواند در اموری که اداره ی آن به عهده ی این سازمان است، شخص یا هیأتی از اشخاص متدین و معروف به امانت را به عنوان امین یا هیأت امناء تعیین نماید.

۶) اعیان در اصطلاح ثبت به آنچه بر روی زمین ساخته می شود اطلاق می گردد. اگر چه از نظر حقوقی واژه ی زمین خود دلالت بر عرصه و اعیان را می نماید ولی در حقوق ثبت، مراد از اعیان مستحدثاتی است که روی ملک (زمین) بنا می گردد.

۷) به منظور سیاستگذاری، نظارت و حمایت در امور مختلف مساجد، مرکز رسیدگی به امور مساجد بر اساس نظر مقام معظم رهبری تأسیس گردید. حضرت آیت الله مهدوی کنی (دامت تائیداته) به عنوان دریافت کننده حکم تأسیس و مرحوم آیت الله انواری (رحمه الله علیه) به عنوان اولین قائم مقام رییس مرکز، برای شکل گیری این مرکز همت گماشتند.

۸) متن حکم مقام معظم رهبری به حضرت آیت الله مهدوی کنی به منظور تأسیس مرکز رسیدگی به امور مساجد، مورخ ۱۳۶۸/۷/۳۰:

«بسم الله الرحمن الرحيم

آیت الله جناب آقای مهدوی کنی دامت برکاته

مراجعات متعدد از سوی مرتبطين با مساجد تهران من جمله ائمه جماعت، گروه های بسیج، متولیان و متصدیان و غیرهم حاکی از فقدان مرکز و مرجع مقبول و آگاه و نافذالکلمه ای در امر مساجد یعنی اصلی ترین پایگاه دین و معنویت و اخلاق است. شک نیست که حفظ قداست مساجد و تقویت هماهنگ جنبه های معنوی و انقلابی و تعلیمی و تبلیغی آن نیازمند سلامت و امنیت محیط آن و دور ماندن از منازعات و مناقشات داخلی در آن است. لذا شایسته است جنابعالی که بحمدالله برخوردار از جاهت و قبول و حرمت در نزد حضرات آقایان ائمه جماعت مساجد شهر تهران می باشید با تعیین مرکزی و نمایندگانی به مهمه ی مساجد پرداخته و در موارد لازم با کمک و حمایت از برنامه های اسلامی در مساجد و یا لدی الاقتضاء با نصب امام جماعت و دیگر مسئولین مربوط به مساجد، به رونق و کارآیی و شکوفایی هر چه بیشتر این پایگاه های انقلاب و اسلام کمک نمائید.

توفیق متزاید جنابعالی را از خداوند متعال مسئلت می کنم.

والسلام علیکم و رحمه الله.»

۹) با عنایت به حکم مقام معظم رهبری در خصوص تأسیس مرکز رسیدگی به امور مساجد (که نصب امام جماعت را لدی الاقتضاء در زمره صلاحیتهای این مرکز قرار داده اند) و نیز سایر بیانات ایشان در خصوص مساجد کشور (از جمله: «مسجد» یک رییس طبیعی دارد و آن امام جماعت است.» مورخ ۱۳۷۵/۲/۳۱) امام جماعت که روحانی مسجد است، طبیعتاً مدیر و رییس مسجد نیز محسوب می گردد. از این رو انتصاب، جابه جایی، قبول استعفا و عزل امام جماعت به عهده مرکز رسیدگی به امور مساجد می باشد.

۱۰) مطابق تبصره ماده فوق الذکر، ادارات حج و اوقاف و امور خیریه در شئون داخلی مساجد از قبیل تعیین امام جماعت و انجام مراسم مذهبی دخالتی نخواهند داشت.

۱۱) هیأت امنای مندرج در ماده (۵) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف که از سوی سازمان اوقاف و امور خیریه تعیین می گردند، ممکن است با هیأت امنای مساجد که با حکم مرکز رسیدگی به امور مساجد آغاز به کار می نمایند متفاوت باشند. البته در تفاهم نامه همکاری فیما بین سازمان اوقاف و امور خیریه با مرکز رسیدگی به امور مساجد در تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۹، مقرر گردید از هیأت امنای مساجد به عنوان اعضای هیأت امنای موقوفات مساجد استفاده گردد. (بند ۲ قسمت الف ماده ۱ تفاهم نامه همکاری فیما بین سازمان اوقاف و امور خیریه با مرکز رسیدگی به امور مساجد به تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۹)

- احداث، بازسازی، توسعه و عمران فضاهای مساجد با استفاده از موقوفات مربوط به مساجد و سایر منابع مالی اوقاف با نظارت مستقیم ائمه جماعات مساجد خواهد بود. (بند ۱ قسمت الف ماده ۱، همان تفاهم نامه.)

- با عنایت به اینکه:

۱- عرصه و اعیان مساجد موقوفه است و برخی از مساجد علاوه بر موقوفه بودن عرصه و اعیان آن دارای رقبات و مستغلات و یا عواید دیگری نیز می باشند که اداره این امورات از وظایف سازمان اوقاف و امور خیریه است.

۲- مرکز رسیدگی به امور مساجد استان تهران نیز در اداره مساجد وظایفی را بر عهده دارد.

۳- با توجه به بهم پیوستگی وظایف اشاره شده در بندهای ۱ و ۲ از سویی و نیز فعالیت های مستقل هر یک از این دو مجموعه همزمان در مکان واحد از سویی دیگر، بروز مشکلات عدیده ای را برای نهاد مسجد و بهره گیران آن در پی خواهد داشت.

در پنجاه و سومین جلسه ستاد پشتیبانی و هماهنگی امور مساجد کشور مصوب گردید:

انتخاب و صدور احکام اعضای هیأت امنای محترم مساجد در حوزه استان تهران، با محوریت مرکز رسیدگی به امور مساجد، لیکن وظایف مربوط به بند یک از سوی نماینده ولی فقیه و سرپرست سازمان اوقاف و امور خیریه با انجام کارشناسی به مرکز رسیدگی به امور مساجد استان تهران تفویض گردد. (مصوبه انتخاب و نحوه صدور احکام اعضای هیأت امنای مساجد استان تهران، پنجاه و سومین جلسه ستاد پشتیبانی و هماهنگی امور مساجد کشور مورخ ۱۳۹۰/۶/۲۸)

۱۲) نظر به تأکیدات رهبر فرزانه انقلاب دام ظلّه در خصوص لزوم استقلال، حفظ موقعیت مردمی و تقویت جایگاه مدیریتی ائمه‌ی محترم جماعات در مساجد و مأموریت های ابلاغی در حکم تاسیس مرکز رسیدگی به امور مساجد استان تهران، صادره از سوی معظم له، لزوم بازنگری در نحوه اداره‌ی رقبات تحت پلاک مساجد ضروری به نظر می رسد. از این رو بر اساس انعقاد تفاهم نامه فیما بین رییس مرکز رسیدگی به امور مساجد و مدیر کل اوقاف و امور خیریه استان تهران در سال ۹۲، مقرر گردید، انتخاب و انتصاب ائمه‌ی محترم جماعات به عنوان «امین» جهت حفظ و نگهداری ساختمان مساجد و مستحدثات و اعیانی‌های متعلقه و نیز اداره‌ی رقبات و مستغلات واقع در پلاک مساجد و وصول عواید و منافع و صرف آن‌ها در دایره‌ی مفاد وقف‌نامه‌ها، علی‌ما قرره‌الواقف و سیره‌ی جاریه و بر اساس مقررات و ضوابط موضوعه اوقافی به ترتیب زیر انجام گردد:

۱. مدیر کل اوقاف و امور خیریه استان تهران، پس از معرفی امام جماعت راتب یا نایب واجد شرایط توسط رییس مرکز رسیدگی به امور مساجد و پس از برگزاری یک جلسه‌ی توجیهی توسط کارشناس مجرب و آشنا با مقتضیات شخصیتی حضرات، به منظور آشنایی فرد معرفی شده با قوانین و مقررات موضوعه اوقافی، نسبت به صدور حکم به عنوان «امین موقوفه» برای امام یا نایب ایشان اقدام نماید.

۲. درموردی که بنا بر تأیید مرکز رسیدگی به امور مساجد، امکان ایفای نقش به عنوان امین برای امام راتب وجود نداشته باشد، همانند کهولت سن، بیماری یا فقدان توانایی لازم برای مدیریت رقبات و مواردی از این قبیل، نایب امام جماعت به عنوان امین، از سوی مرکز رسیدگی به امور مساجد، جهت صدور حکم به اوقاف معرفی گردد و شخصا پاسخ‌گوی مسئولیت خود باشد.

ماده ۴- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) ادارات اوقاف و امور خیریه در مورد موقوفات خاصه که فاقد متولی منصوص بوده و یا به تشخیص سازمان، معتمد یا محل وثوق نباشند، به منظور رعایت

مصلحت وقف و بطون لاحقه، با تشخیص و اجازه نماینده ولی فقیه و تا زمان رفع مانع نسبت به اداره امور موقوفه اقدام خواهند کرد.

(۱) «به شرح نظریه شماره ۶۶۹۱ مورخ ۱۳۷۳/۷/۲۲ فقهای محترم شورای نگهبان مقررات مواد ۴ و ۵ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۶۵/۲/۱۰ هیأت وزیران در خصوص جواز مداخله سازمان حج و اوقاف در امور موقوفه دارای متولی خاص و محل وثوق و اعتماد و قادر بر انجام وظیفه شرعی مربوط خلاف موازین شرع شناخته شده است. لذا به استناد ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۶۰/۱۱/۴ مواد فوق الذکر ابطال می شود.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: ۷ آبان ۱۳۷۳، کلاسه پرونده: ۷۲/۱۹۹، شماره دادنامه: ۸۹/۷۳) لازم به ذکر است پس از رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مادتین (۴) و (۵) آیین نامه مذکور در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۴ توسط هیأت وزیران اصلاح گردید.

(۲) «الف - حسب نظریه شماره ۸۳/۳۰/۸۰۳۷ مورخ ۱۳۸۳/۴/۲۹ فقهای محترم شورای نگهبان، ماده ۴ و بند (ب) ماده ۲۰ آیین نامه اجرائی ماده ۱۷ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۸۲/۸/۴ هیأت وزیران خلاف موازین شرع شناخته نشده است. بنابراین موردی برای ابطال آنها در اجرای قسمت اول ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری وجود ندارد. ب - با عنایت به وظایف و مسئولیتهای اداره اوقاف و امور خیریه در خصوص نظارت و کنترل بر امور موقوفات و رعایت و حفظ غبطه و مصلحت موقوف علیهم در مواردی که موقوفه فاقد متولی منصوص بوده و یا متولی موقوفه مورد اعتماد و محل وثوق و یا قادر به انجام وظایف شرعی و قانونی نباشد و یا در مظان تعدی و تفریط باشد، مواد ۴ و ۲۰ و بند (ب) ماده ۲۰ آیین نامه مورد اعتراض مغایرتی با قانون ندارد.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مورخ: مورخ: ۵ شهریور ۱۳۸۵، کلاسه پرونده ۸۳/۴۳ و ۱۵۳ و ۵۵/۸۵، ۶۵، شماره دادنامه: ۳۷۰/۸۵ الی ۳۷۳)

ماده ۵ - (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) در موقوفات (اعم از عام و خاص)، موضوع قسمت اخیر بند (۱) ماده (۱) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه در صورت اختلاف موقوف علیهم و همچنین در موارد تعدی و تفریط متولی و ناظر یا به خطر افتادن مصالح بطون لاحقه، طبق ماده (۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه بنا به درخواست ادارات اوقاف و امور خیریه و تشخیص شعبه تحقیق و حکم دادگاه تعیین تکلیف و اقدام خواهد شد.

(۱) به موجب مصوبه هیأت وزیران به شماره ۱۷۷۹۲ ات ۲۸۶۵۳ مورخ ۱۳۸۲/۸/۴، بنا به پیشنهاد شماره ۱۰۲۰۱.۲۳۰ مورخ ۱۳۸۲/۱/۳۰ سازمان اوقاف و امور خیریه و به استناد ماده (۱۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه - مصوب ۱۳۶۳ - تصویب نمود: مواد (۴)، (۵)، (۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۴۷) و (۵۱) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موضوع تصویب نامه شماره ۹۵۲۷۰ مورخ ۱۳۶۵/۲/۲۲ اصلاح گردید.

(۲) وقف عام، وقفی است که در جهت و مصلحت عمومی و یا عناوین عامه باشد، مانند وقف بر مساجد. در این نوع وقف شخص یا اشخاص خاصی مد نظر واقف نمی باشند بلکه واقف به طور کلی وقف کرده است.

(۳) به شخصی که به استناد وقفنامه با تشخیص شعب تحقیق و یا حکم دادگاه به منظور اداره ی امور موقوفه تعیین شده یا بشود، متولی گویند.

(۴) اشخاصی که پس از موقوف علیهم فعلی، برابر با مفاد وقفنامه، مصداق موقوف علیهم واقع می شوند، بطون لاحق نامیده می شوند.

(۵) تعدی عبارت است از تجاوز متولی، ناظر و یا امین موقوفه و اماکن مذهبی از حدود قانون، اذن و یا متعارف نسبت به موقوفه و اماکن مذهبی و یا حقوق آنها.

(۶) تفریط عبارت است از ترک عملی از سوی متولی، ناظر و یا امین که به موجب وظایف معین، قانون و یا متعارف برای حفظ عین و یا منافع موقوفه و اماکن مذهبی لازم است.

(۷) هرگاه متولی یا ناظر نسبت به عین یا منافع موقوفه تعدی یا تفریط نمایند، یا در انجام وظایف خود مسامحه و اهمال ورزند، با رسیدگی شعبه تحقیق، دادگاه نسبت به ایشان یکی از احکام ذیل را صادر خواهد نمود: ۱- معزول می شوند. ۲- ممنوع المداخله می گردند. ۳- ضم امین خواهند شد.

(۸) صدور حکم از سوی دادگاه مبنی بر مصادره اموال واقف، شامل اموال موقوفه یا موجب خلع متولیان موقوفه نمی شود. زیرا با توجه به لایحه ی قانونی اساسنامه بنیاد مستضعفان مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۱ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران حکم استرداد نسبت به اموالی صادر می شود که متعلق اشخاص حقیقی یا حقوقی است و اموال موقوفه را شامل نمی شود.

۹) شعب تحقیق شامل دو قسمت حقوقی و حسابرسی است. از وظایف اصلی شعب حقوقی می توان به: الف- تحقیق و اعلام نظر در خصوص تشخیص متولی و ناظر در موقوفات. ب- تشخیص موقوفات عام از خاص و موقوفات مجهول التولیه یا بدون متولی. ج- رسیدگی و اظهارنظر پیرامون تطبیق مصارف درآمد موقوفات با مفاد وقفنامه. د- تحقیق و رسیدگی در خصوص تعدی و تفریط، مسامحه و اهمال متولیان، امناء و نظار اشاره کرد.

ماده ۶- اداره امور مؤسسات و انجمن های خیریه ای که از طرف دولت و یا سایر مراجع ذیصلاح به عهده سازمان یا واحدهای تابعه گذاشته شده یا می شود طبق اساسنامه های مصوبه هر یک خواهد بود و در مورد سایر مؤسسات خیریه با توجه به قانون مالیات های مستقیم چنانچه مؤسسات مذکور جهت مفاصاحساب مالیاتی یا به هر جهت دیگری که احتیاج به گواهی داشته باشند مراجعه نمایند ادارات حج و اوقاف و امور خیریه می توانند نحوه عملکرد این گونه مؤسسات را بررسی نموده و در صورت تأیید گواهی صادر نمایند.

تبصره - گواهی فوق به مؤسسات خیریه ای داده خواهد شد که در اساس نامه آنها پیش بینی شده باشد. در صورت انحلال مؤسسه اموال و دارایی آن با اجازه نماینده ولی فقیه صرف امور خیریه گردد.

ماده ۷- ادارات حج و اوقاف و امور خیریه موظفند گورستان های متروکه موقوفه واقع در حوزه عمل خود را مشخص و در صورتی که فاقد متولی باشد با توجه به موقعیت آنها برنامه های متناسب وفق موازین شرعی در امور خیریه جهت بهره برداری از آنها تنظیم و به سازمان پیشنهاد نمایند تا با تصویب سرپرست سازمان به مرحله اجراء گذاشته شود.

ماده ۸ - اداره کل تحقیق سازمان وظایفی را که طبق قانون برعهده دارد به وسیله شعب حقوقی و حساب رسی انجام خواهد داد طرز تشکیل و رسیدگی وظایف شعب تحقیق بر طبق آیین نامه مربوطه خواهد بود.

- آیین نامه کیفیت تحقیق در شعب تحقیق سازمان اوقاف و امور خیریه در تاریخ ۱۳۶۵/۹/۳۰ توسط هیأت وزیران تصویب گردید.

ماده ۹ - متولی، امین موقوفه بوده و موظف است مطابق قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه و سایر قوانین و مقررات مربوطه و در صورت ابهام و یا فقدان مقررات خاص طبق احکام شرع و با عنایت کامل به مندرجات وقفنامه، موقوفه ی تحت تولیت خود را اداره کند و در حفظ عین، منافع، حقوق و حدود موقوفه اقدام و در اجرای نیات خیر واقف کوشش نماید.

(۱) دعوا خواه توسط اداره اوقاف مطرح شود، خواه توسط متولی، به موجب ماده (۹) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳ و تبصره ی ذیل آن، سازمان اوقاف، موقوفات عام، اماکن مذهبی اسلامی و ... از پرداخت هزینه ی دادرسی معاف می باشند. فلذا معافیت از پرداخت هزینه دادرسی تنها شال وقف عام است و به وقف خاص قابل تسری نیست. چنانچه در یک مورد وقف عام و خاص توأم باشد، اگر قابل تفکیک نباشد، هزینه ی دادرسی شامل آن می شود و چنانچه قابل تفکیک باشد، فقط به آن قسمتی که وقف عام است هزینه ی دادرسی تعلق نمی گیرد. (برای مطالعه بیشتر رک: نظریه مشورتی ۷/۲۴۸۳-۱۳۷۸/۴/۲) لازم به ذکر است، اداره ی حقوقی و تدوین قوانین قوه ی قضاییه به موجب نظرات متعدد که پس از این نظریه درج شده است، معافیت سازمان اوقاف و امور خیریه از پرداخت هزینه دادرسی را با توجه به ماده ۵۲۹ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ منتفی دانسته است. (میرزایی، علیرضا، مجموعه قوانین و مقررات ارضی، ص ۱۳۳۵). از جمله می توان به نظریه ی شماره ی ۷/۱۴۴۰- ۱۳۸۰/۲/۱۳ اشاره نمود که مطابق آن، نظر به اینکه «با تصویب قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ کلیه ی قوانین مغایر با آن لغو شده و چون به موجب مقررات این قانون پرداخت هزینه ی دادرسی عام و کلی بوده و شامل تمام مراجع دولتی، وزارتخانه ها، شرکت های دولتی، موسسات عمومی و غیره می باشد، لذا تا زمانی که به موجب قوانین جدید، مرجع یا مراجعی از پرداخت هزینه دادرسی معاف نشود، دادگاهها در قبال رسیدگی به دعاوی مطروحه ناگزیر از دریافت هزینه ی دادرسی خواهند بود.

(۲) صرف تصدی موقوفه یا متصرف بودن آن، برای صدور حکم تولیت مدعی کفایت نمی کند. تشخیص این امر با مراجع صالح دادگستری است. (برای مطالعه بیشتر رک: نظریه مشورتی: ۷/۵۰۸۰-۱۳۶۵/۹/۴)

(۳) در صورتی که خیانت متولی منصوص بر دادگاه محرز شود، اگر در وقف نامه عزلش شرط نشده باشد، دادگاه نمی تواند متولی را عزل کند. (برای مطالعه بیشتر رک: نظریه مشورتی: ۷/۴۶۴۵-۱۳۷۷/۹/۷)

۴) با فرض احراز خیانت متولی و عدم امکان عزل وی، دادگاه برابر مقررات ماده ی ۷۹ قانون مدنی، ضم امین می کند. (همان)

۵) در صورت وجود متولی منصوص، تعیین تولیت غیر منصوص، مجوز قانونی ندارد. (همان)

۶) «در خصوص شکایت مبنی بر مغایرت ماده ۹ و تبصره یک ماده ۱۰، و تبصره یک ماده ۱۹ آیین نامه اجرایی اختیارات سازمان حج و اوقاف، با موازین شرعی با توجه به نظریه فقهای محترم شورای نگهبان در نامه شماره ۲۵۵ - ۶۹/۳/۲۶ دایر به این که: "... ماده ۹ و تبصره یک ماده ۱۰، و تبصره یک ماده ۱۹ آیین نامه اجرایی اختیارات سازمان حج و اوقاف مصوب ۶۵/۲/۱۰ مندرج در نامه مزبور مغایر با موازین شرع، شناخته نشد، "لذا شکایت رد می گردد. و اما در مورد مغایرت ماده ۳۰ آیین نامه فوق الذکر با موازین شرعی، با توجه به رأی شماره ۱۰۸ - ۶۷/۱۱/۳ هیأت عمومی مبنی بر عدم مغایرت ماده ۳۰ آیین نامه با موازین شرع و قانون، موضوع منتفی است.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: تاریخ: ۲۲ خرداد ۱۳۶۹، کلاسه پرونده: ۶۵/۷۶، شماره دادنامه: ۷۳/۶۹).

ماده ۱۰- متولیان موظفند در اسرع وقت نسبت به ثبت رقبات تحت تولیت خود مبادرت نمایند و همچنین در مواردی که از طرف اشخاص تقاضای ثبت موقوفه به عنوان ملک بشود اعتراض و در مراجع صالحه اقامه دعوی بنمایند و در مواردی که موقوفه به نحوی از انحاء بدون مجوز شرعی به ملکیت اشخاص درآمده، با رعایت ماده واحده ی قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۱/۲۸ و آیین نامه اجرایی آن نسبت به احیای موقوفه اقدام و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه محل را در جریان اقدامات خود قرار دهند تا همکاری لازم معمول گردد.

تبصره ۱- متولیان موظفند در اجرای ماده ۹ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه و تبصره ذیل آن به هنگام طرح هر گونه دعوی یا اعتراض بر ثبت، نسخه ای از دادخواست یا اعتراض نامه تنظیمی را به ادارات حج و اوقاف و امور خیریه محل تسلیم و رسید دریافت دارند تا ادارات مذکور در این قبیل موارد برای حفظ حقوق موقوفه جریان دعوی را مستمراً مراقبت و در صورت لزوم در دعوی مطروحه وارد و در جهت حفظ حقوق وقف اقدام نمایند.

تبصره ۲- ادارات حج و اوقاف و امور خیریه مکلفند در صورتی که متولیان نسبت به تقاضای ثبت و اعتراض بر ثبت و اقامه دعوی و پیگیری آن در مواعد قانونی به وظایف خود عمل نمایند برای حفظ حقوق وقف در موعد قانونی رأساً نسبت به موارد مذکور اقدام نمایند. تبصره ۳- سازمان و موقوفات عام و اماکن مذهبی اسلامی، مدارس علوم دینی و مؤسسات و بنیادهای خیریه به موجب تبصره ذیل ماده ۹ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه از پرداخت مخارج و هزینه‌های دادرسی و همچنین از پرداخت حق‌الثبت و بقایای ثبتی و هزینه‌های اجرایی معاف می‌باشند.

(۱) متقاضی ثبت شخص حقیقی یا حقوقی است که از دو طریق مدعی مالکیت بوده و درخواست خود مبنی بر تقاضای ثبت را به اداره ی ثبت محل وقوع ملک ارایه می نماید: الف - تصرف به عنوان مالکیت (این تصرف نشانه‌هایی دارد که از دید عرف مبین وجود مالک است) ب- مدارک مستند مالکیت (اگرچه عموماً شخصی که دارای مدارک مستند مالکیت است، خود متصرف می باشد اما در برخی از مواقع ممکن است تصرفات قانونی صورت نگرفته باشد. از جمله ملکی که از طریق حکم دادگاه به دیگری منتقل گردیده است.)

(۲) بنا بر نظریه ی شماره ی ۲۹۱۰۸-۱۳۷۵/۷/۲۲ اداره ی حقوقی ریاست جمهوری، آن قسمت از قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳ که ناظر به موقوفات خاص است کماکان معتبر و مجری است. زیرا ماده واحده ی قانون ابطال اسناد و فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۷۱ اختصاص به موقوفات عام دارد.

(۳) در خصوص معافیت سازمان اوقاف از پرداخت هزینه ی دادرسی، به توضیحات ذیل ماده ی ۹ همین آیین نامه رجوع کنید.

(۴) وقفیت عنوانی است طاری و برای اثبات آن دلیل کافی لازم است. صرف اشاره به وقفیت در سند اجاره و یا شهادت (آنگونه که در پرونده موجود است) برای احراز و تحقق وقفیت کفایت نمی کند. وانگهی با عنایت به ماده ی (۳۵) قانون مدنی که تصرف به عنوان مالکیت را دلیل مالکیت بر می شمرد، تصرفات ممتد خواندگان در رقبه به عنوان مالکیت، خلاف ادعای وقفیت را احراز می دارد. (برای مطالعه بیشتر رک: رأی اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور ۶-۱۳۷۹/۲/۲۷)

ماده ۱۱- به منظور رعایت مصلحت وقف و بهره‌برداری صحیح باید رقبات موقوفه را با توجه به مفاد وقفنامه و قوانین مربوطه و با جلب نظر کارشناس رسمی یا خبره محلی و رعایت شرایط زیر از طریق مزایده به اجاره واگذار نمود:

الف - خسارات احتمالی حتی‌الامکان به عهده مستأجر باشد.

ب - از مستأجر باید ضامن معتبر و یا وثیقه مناسب برای تأدیه حقوق موقوفه و تخلیه و تحویل آن در پایان مدت اخذ شود.

ج - حق انتقال مورد اجاره از طرف مستأجر به غیر حسب مورد موکول به موافقت کتبی متولی و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه باشد، بدیهی است رعایت آیین‌نامه نحوه وصول پذیره و اهدایی الزامی است.

د - مدت اجاره نباید بیش از ده سال باشد مگر با جلب موافقت سرپرست سازمان.

ه - از پیشنهاد دهندگان برابر ده درصد مبلغ پیشنهادی به عنوان سپرده اخذ شود.

و - حداقل مال الاجاره براساس نظر کارشناس رسمی یا خبره محلی و به نرخ عاقله روز و سایر شرایط لازم در آگهی مزایده قید گردد.

ز - اجاره‌نامه باید رسمی باشد و در مواردی که تنظیم اجاره‌نامه رسمی میسر نیست قرارداد تنظیم گردد.

۱) مصلحت وقف عبارت است از تأمین نظر واقف، تأمین منافع موقوفه و موقوف علیهم و کلاً رعایت غبطه وقف. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصب ۱۳۷۴/۲/۳ هیأت وزیران)

۲) کلیه ی کارشناسان رسمی، عضو کانون کارشناسان رسمی محسوب می‌شوند و تابع مقررات لایحه قانونی مربوط به استقلال کانون کارشناسان رسمی مصوب ۱۳۵۸/۸/۱ شورای انقلاب و نظامات کانون می‌باشند. شرایط کارشناس رسمی از قرار زیر است: الف- داشتن تخصص کامل در علم یا فنی که داوطلب کارشناسی در آن هستند. ب- داشتن بیش از ۲۵ سال. ج- عدم شهرت به فساد اخلاق و تجاهر به استعمال مسکر و افیون. د- نبودن تحت ولایت و قیمومت. ه- عدم محکومیت به جنایت و محکومیت به جنحه که مستلزم محرومیت از حقوق اجتماعی بوده و یا مستلزم محرومیت از شغلی است که تخصص در آن دارند و همچنین عدم محکومیت به

کلاهبرداری و خیانت در امانت و سرقت و ورشکستگی به تقلب و جنحه‌های مذکور در این قانون. و- عدم محکومیت به انفصال ابد از خدمات دولتی.

۳) مزایده در لغت به معنی «در معرض فروش گذاشتن چیزی به نحوی که هر خریداری که قیمت بیشتر پیشنهاد کرد، به وی فروخته شود؛ حراج و مقابل مناقصه» است. (فرهنگ معین) و به طور کلی ترتیبی است که در آن اداره، فروش کالا و خدمات و یا هر دو آنها را از طریق درج آگهی در روزنامه‌های کثیرالانتشار و یا روزنامه‌های رسمی کشور به رقابت عمومی می‌گذارد و قرارداد با شخصی که بیشترین بهاء را پیشنهاد کرده یا می‌کند، منعقد می‌شود. در قوانین ایران تعریف مشخصی از مزایده به عمل نیامده است و صرفاً ماده ۷۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ مقرر داشته است که معاملات وزارتخانه‌ها و موسسات عمومی باید از طریق مزایده و مناقصه صورت پذیرد. مزایده در معاملات دولتی به سه طریق صورت می‌پذیرد: الف- در معاملات جزئی به بیشترین بهای ممکن و مسئولیت مأمور فروش. ب- در مورد معاملات متوسط با حراج. ج- در مورد معاملات عمده با انتشار آگهی مزایده عمومی. (ماده ۸۲ قانون محاسبات عمومی)

۴) اجاره عقدی است که به موجب آن مستأجر مالک منافع عین مستأجره می‌شود. اجاره دهنده را موجر و اجاره کننده را مستأجر و مورد اجاره را عین مستأجره گویند. (ماده ۴۶۶ قانون مدنی)

۵) آیین نامه‌ی نحوه و ترتیب وصول پذیره و اهدایی در تاریخ ۱۳۶۵/۲/۱۰ به تصویب هیأت وزیران رسید و در سالهای ۸۲ و ۸۴ اصلاحاتی در آن صورت پذیرفت.

۶) پذیره، وجهی است که به هنگام ایجار اراضی موقوفه با اعطای حق تملک اعیان به مستأجر، به عنوان پذیره ابتدایی و یا به هنگام انتقال رقبات به عنوان پذیره انتقالی، حسب مورد به نفع موقوفه دریافت خواهد شد.

۷) اهدایی، وجهی است که به هنگام استیجار قانونی، به موقوفه تقدیم می‌گردد.

ماده ۱۲- (اصلاحی ۱۳۹۱/۳/۲۳ هیأت وزیران) در موقوفاتی که عرصه و اعیان آنها وقف است، اعطای حق تملک اعیان به مستأجر ممنوع می‌باشد. در موارد استثنایی، تملک اعیان مستحدثه به وسیله مستأجر در قبال پرداخت پذیره با رعایت قوانین و مقررات مربوط و با پیشنهاد متولی و ادارات اوقاف و امور خیریه و تأیید نماینده ولی فقیه و سرپرست سازمان مجاز است و این موضوع در مورد باغهای موقوفه و همچنین در مورد موقوفات خاص نیز جاری است.

۱) تا پیش از ابطال ماده (۱۲) توسط هیأت عمومی دیوان عدالت اداری و اصلاح این ماده در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۳/۷ بنا به پیشنهاد شماره ۹۰/۹۰۷۱۳۰ مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۱۹ سازمان اوقاف و امور خیریه، متن ماده (۱۲) به شرح ذیل بود: «در مورد موقوفاتی که عرصه و "اعیاناً" وقف است، اعطای حق تملک اعیان به مستأجر ممنوع می باشد در بعضی موارد استثنایی تملک اعیان مستحدثه به وسیله مستأجر با تصویب سرپرست مجاز است و این موضوع در مورد باغ‌های موقوفه و همچنین در مورد موقوفات خاص نیز جاری است.»

۲) رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص ابطال اطلاق ماده ۱۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰: «نظر به این که به موجب نامه‌های شماره ۸۸/۳۰/۳۷۵۰۱ و ۸۸/۳۰/۳۷۵۰۰ مورخ ۱۳۸۸/۱۲/۴ شورای نگهبان، اطلاق ماده ۱۲ و بندهای یک الی شش ماده ۳۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ توسط فقهای شورای نگهبان خلاف موازین شرع اعلام شده است، در اجرای ماده ۴۱ قانون دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۸۵، اطلاق ماده ۱۲ و بندهای یک الی شش ماده ۳۲ آیین نامه مذکور ابطال می شوند.» (برای مطالعه بیشتر رک: رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، کلاسه پرونده: ۵۱۲ / ۸۷ و ۵۱۱ ، شماره دادنامه: ۲۵۰-۲۴۹، مورخ ۱۳۹۰/۶/۲۱).

۳) انفال، قابلیت وقف کردن ندارند.

۴) سؤال ۱۲۳۴: بعضی از موقوفات هست که عرصه و اعیان موقوفه بوده و به مرور زمان اعیان از بین رفته و فعلاً زمین تنها به اجاره واگذار می شود که مستأجر ایجاد اعیان برای خود کند. آیا موقوفه به اعتبار اعیان سابق حقی بر اعیان مستحدثه پیدا می کند یا خیر؟ و آیا می شود مستأجر را مقید کرد که قسمتی از اعیان را به موقوفه تملیک کند؟ یا اینکه می توان بدون چنین قیدی فقط عرصه را اجاره داد؟ پاسخ: اجاره جایز است. و به اعتبار اعیان سابقه موقوفه حقی پیدا نمی کند، و تملیک یا عدم تملیک نیز تابع قراردادی است که با مستأجر منعقد می کنند و نمی توان مستأجر را ملزم به این کار کرد. (جامع المسائل - ج ۱، آیت الله فاضل لنکرانی)

ماده ۱۳- اجاره اراضی و رقبات بلامعارض موقوفه مورد نیاز وزارتخانه‌ها و مؤسسات وابسته و نهادهای انقلاب اسلامی با رعایت صلاح و غبطه وقف براساس نظر کارشناس رسمی یا خبره محلی و بر مبنای نرخ عادلانه روز بدون انجام مزایده و با رعایت آیین نامه نحوه وصول پذیره و اهدایی مجاز است و در موارد دیگر با رعایت مصالح وقف و یا تصویب سرپرست سازمان و بر

مبنای نظریه کارشناس رسمی یا خبره محلی و به نرخ عادلانه روز انجام مزایده الزامی نخواهد بود.

- «با توجه به اعلام نظر فقهای محترم شورای نگهبان که طی شماره‌های ۱۰۷-۱۳۷۴/۳/۸ و ۸۷۹-۱۳۷۴/۷/۱۸ واصل گردیده مبنی بر اینکه: اطلاق ماده ۱ آیین‌نامه نحوه ترتیب وصول پذیره و اهدایی که مقدار پذیره را در ۳۰٪ قیمت عادلانه روز زمین معین نموده است، در مواردیکه پذیره متعارف بیش از آن باشد خلاف موازین شرعی است و باید تعیین آن به نظر دو نفر خبره مورد وثوق واگذار گردد، و اطلاق ماده ۷ آیین‌نامه که موارد مذکوره را از پرداخت پذیره معاف نموده است، در جاهایی که آن موارد جزء مصرف عواید موقوفه نباشد، خلاف موازین شرع شناخته شد. اشکال ماده ۱۳ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف ناشی از ماده ۷ آیین‌نامه نحوه ترتیب وصول پذیره و اهدایی است، و با اصلاح آن ماده رفع اشکال از ماده ۱۳ نیز خواهد شد.» (برای مطالعه بیشتر رک: رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ ۲۹ مهر ۱۳۷۴، کلاسه پرونده: ۷۳/۱۹۵، شماره دادنامه: ۱۲۶/۷۴) البته لازم به ذکر است مادتین (۱) و (۷) آیین‌نامه نحوه ترتیب وصول پذیره و اهدایی در سال ۱۳۸۲ توسط هیأت وزیران اصلاح گردید و به نظر می‌رسد به همین جهت ماده (۱۳) آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف دستخوش تغییر نگردید. اگرچه این عدم تغییر با وجود تصریح قضات هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مبنی بر ابطال ماده (۱۳) آیین‌نامه فوق الذکر، قابل تأمل است!

ماده ۱۴- کمیسیون مزایده از مسئول اداره حج و اوقاف و امور خیریه، نماینده اداره اموراتصادی و دارایی محل و متولی موقوفه تشکیل می‌شود، در صورتی که موقوفه بدون متولی باشد نماینده دادستان عمومی شهرستان در جلسه شرکت خواهد نمود.

تبصره ۱- در مواردی که پیشنهادی نرسیده و یا پیشنهادات واصله به نظر کمیسیون مزایده مخالف مصالح وقف تشخیص داده شود مزایده یکبار دیگر تجدید می‌شود و در صورت تکرار وضعیت اولیه، تکلیف به وسیله اکثریت اعضای کمیسیون مذکور تعیین خواهد شد.

تبصره ۲- در مورد آن قسمت از باغات موقوفه که فروش سر درختی آنها از طریق دید به حال موقوفه مفید باشد می‌توان فروش را منحصر به یک فصل و مزایده‌ها را بر طبق عرف و عادات محل و با نظر کارشناس یا خبره محلی به طور حضوری انجام داد.

تبصره ۳ - در صورت تساوی پیشنهادات واصله برنده مزایده با نظر اکثریت اعضای کمیسیون تعیین خواهد شد.

تبصره ۴ - رقبات موقوفات مشمول قانون ابطال اسناد رقبات، آب و اراضی موقوفه برابر آیین نامه اجرایی آن به اجاره واگذار می شود.

- آیین نامه اجرایی قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه در تاریخ ۱۳۷۴/۲/۳ به تصویب هیأت وزیران رسید.

ماده ۱۵ - اراضی موقوفه مشمول قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه که در محدوده خدمات شهری واقع شده و در حال حاضر کاربری زراعی ندارد با تأیید مقامات ذیصلاح و تأمین پرداختن حقوق مکتسبه زارعین صاحب نسق طبق مفاد این آیین نامه برای امور ساختمانی مجاز به اجاره واگذار خواهد شد.

ماده ۱۶ - متولی موظف است نسبت به وصول مطالبات موقوفه و نیز برای روشن نمودن وضع موقوفه در اجرای قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه به موقع اقدام کند.

۱) مسجیدی چند سال قبل وقف شده و یکی از اولاد واقف متولی آن بوده که فوت شده است و اولادی ندارد. اما یکی از نوه های واقف می خواهد متولی همان مسجد شود، آیا شعب تحقیق واحدهای حج و اوقاف و امور خیریه با توجه به ماده ی (۱۴) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه صلاحیت رسیدگی به درخواست متقاضی را دارند یا دادگاه مدنی خاص؟

در صورتی که واقف ترتیبی برای اداره مسجد داده باشد، به همان ترتیب عمل می شود، حال اگر متولی فوت نماید و در وقف نامه بعد از فوت متولی، اولاد او نسلأ بعد نسل به عنوان متولی معرفی شده باشند، نوه متولی قبلی که پدرش فوت شده حق دارد به عنوان متولی معرفی شود، هر چند با توجه به مفاد ماده (۱۴) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه و بند «الف» از ماده ی (۷) آیین نامه طرز تحقیق و رسیدگی در شعب تحقیق اوقاف باید تقاضای خود را از طریق شعب تحقیق واحدهای حج و اوقاف و امور خیریه مطرح ساخته و چنانچه تصمیم شعبه رسیدگی کننده مورد اعتراض متقاضی باشد، حق دارد نسبت به تصمیم شعبه تحقیق به دادگاه مدنی خاص اعتراض نماید اما این امر مانع این نیست که دادگاه مدنی خاص ابتدائاً به درخواست مذکور نباید رسیدگی کند، زیرا دادگاهها مکلفند به دعاوی که در صلاحیت آنها است

طبق قانون رسیدگی نمایند و اختیارات شعب تحقیق سالب صلاحیت دادگاه مدنی خاص نیست. (نظریه مشورتی ۵۶۱۸-۱۳۷۲/۹/۲۱)

۲) آیین نامه ی دیگری با عنوان «آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه» در تاریخ ۱۳۸۳/۶/۱ به تصویب هیأت وزیران رسید.

۳) «آیین نامه کیفیت تحقیق در شعب تحقیق سازمان حج و اوقاف و امور خیریه» نیز در تاریخ ۱۳۶۵/۹/۳۰ به تصویب هیأت وزیران رسید.

ماده ۱۷- متولیان و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه مکلفند اقدامات خود را نسبت به اجرای مواد یک و چهار لایحه قانونی تجدید قرارداد و اجاره املاک و اموال موقوفه و تجدید انتخاب متولیان و امناء و نظار اماکن متبرکه مذهبی و مساجد مصوب ۱۳۵۸/۲/۴ شورای انقلاب اسلامی ایران همچنان به منظور احقاق حقوق موقوفات پیگیری نمایند.

۱) برابر ماده ی (۱) لایحه قانونی تجدید قرارداد و اجاره املاک و اموال موقوفه و تجدید انتخاب متولیان و امناء و نظار اماکن متبرکه مذهبی و مساجد، به منظور جلوگیری از هرگونه تضییع حق در موقوفات کشور، کلیه ی اسناد و قراردادهای منعقد شده فیما بین اوقاف و مستأجرین در موقوفات عامه از تاریخ تصویب این قانون فسخ، و به این قبیل مستأجرین و کسانی که املاک موقوفه را متصرف می باشند اخطار می شود که در ظرف ۳ ماه از تاریخ تصویب این لایحه جهت روشن شدن وضعیت و تنظیم اسناد جدید اجاره به اداره ی اوقاف محل وقوع ملک مراجعه کنند. در صورت عدم مراجعه، اداره اوقاف از ادامه تصرف آنها جلوگیری کرده و با خلع ید، آن را به متقاضیان جدید واگذار می کند.

۲) سازمان اوقاف وقتی مجاز به درخواست خلع ید از ملک می باشد که نسبت به تکلیف قانونی مذکور بر صدور اخطاریه اقدام نموده باشد.

ماده ۱۸- وجوه حاصل از ضبط سپرده های مزایده موقوفات و اماکن مذهبی به حساب همان موقوفه یا مکان مذهبی واریز خواهد شد.

ماده ۱۹- مخارج هر موقوفه به شرح زیر است.

الف - هزینه‌های مربوط به حفظ عین و بقاع موقوفه و فراهم نمودن موجبات آبادانی رقبات آن.

ب - تعمیرات جاری و هزینه‌های مربوط به بهره‌برداری از آن.

ج - مالیات و عوارض و حق التولیه و حق النظاره و مخارج ثبتی و محاکماتی در صورت شمول.

د - مصارف مقرر در وقفنامه و یا سیره جاریه.

تبصره ۱- اعتبارات بند ج به وسیله متولی به مصرف می‌رسد ولی در مورد مصرف اعتبارات بندهای الف، ب و د اطلاع اداره حج و اوقاف و امور خیریه لازم است، مگر در موقوفات منصوص التولیه در صورتی که مظنه تعدی و تفریط متولی نباشد.

تبصره ۲- آن قسمت از مخارج بند (د) که تحصیل اسناد هزینه مقدور نباشد گواهی لازم با ذکر علت، نوع و مشخصات هزینه با امضای مسؤول اداره محل و متولی و متصدیان امور مالی حسب مورد تنظیم خواهد شد.

(۱) حق التولیه، سهمی است از منافع موقوفه که معمولاً واقف برای حق الزحمه متولی قرار می‌دهد، ولو اینکه واقف و متولی یک نفر باشند. جایز است واقف از منافع موقوفه سهمی برای عمل متولی قرار دهد و اگر حق التولیه معین نشده باشد، متولی مستحق اجرت المثل است.

(۲) چنانچه میزان حق التولیه و حق النظاره در وقفنامه معین نشده باشد و یا در صورت فقدان کلی وقفنامه، حق التولیه به میزان اجرت المثل معادل ده درصد (۱۰٪) درآمد خالص ماهیانه و حق النظاره به میزان اجرت المثل معادل پنج درصد (۵٪) همان درآمد خواهد بود.

(۳) سیره ی جاریه، رویه ای است مستنبط از نظر واقف که عواید موقوفه ی فاقد وقفنامه بر آن اساس مصرف می شده است. احراز این رویه با شعب حقوقی ادارات تحقیق می باشد.

(۴) « با توجه به این که شورای محترم نگهبان طی شماره ۱۰۹-۱۳۷۴/۳/۱۷ تبصره‌های ۱ و ۲ ماده ۱۹ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۶۵/۲/۱۰ را خلاف شرع تشخیص

نداده‌اند، لذا با عنایت به اظهار نظر فوق اقدامی در پرونده مقدور نیست و مختومه اعلام می‌شود.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: ۲۸ مرداد ۱۳۷۴، کلاسه پرونده: ۷۳/۱۹۷، شماره دادنامه: ۸۸/۷۴)

(۵) «در خصوص شکایت مبنی بر مغایرت ماده ۹ و تبصره یک ماده ۱۰، و تبصره یک ماده ۱۹ آیین نامه اجرایی اختیارات سازمان حج و اوقاف، با موازین شرعی با توجه به نظریه فقهای محترم شورای نگهبان در نامه شماره ۲۵۵ - ۶۹/۳/۲۶ دایر به این که: ".... ماده ۹ و تبصره یک ماده ۱۰، و تبصره یک ماده ۱۹ آیین نامه اجرایی اختیارات سازمان حج و اوقاف مصوب ۶۵/۲/۱۰ مندرج در نامه مزبور مغایر با موازین شرع، شناخته نشد،" لذا شکایت رد می‌گردد. و اما در مورد مغایرت ماده ۳۰ آیین نامه فوق الذکر با موازین شرعی، با توجه به رأی شماره ۱۰۸ - ۶۷/۱۱/۳ هیأت عمومی مبنی بر عدم مغایرت ماده ۳۰ آیین نامه با موازین شرع و قانون، موضوع منتفی است.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: تاریخ: ۲۲ خرداد ۱۳۶۹، کلاسه پرونده: ۶۵/۷۶، شماره دادنامه: ۷۳/۶۹)

ماده ۲۰ (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) در موقوفاتی که دارای متولی منصوص و قادر به انجام وظایف شرعی و قانونی نمی‌باشند، متولی موظف است بودجه فردی موقوفات و اماکن مذهبی که حاوی مشخصات رقبات و ریز ارقام درآمد و هزینه، موجودی، بدهی و مطالبات می‌باشد را حداکثر در سه ماهه آخر هر سال برای سال آتی، طبق مدلول وقف نامه و مطابق نمونه‌ای که سازمان معین می‌نماید، در پنج نسخه به اختلاف مورد، به شرح زیر تنظیم نماید:

الف - ادارات اوقاف و امور خیریه، بودجه موقوفات متصرفی را ظرف مدت یک ماه از تاریخ تنظیم به اداره کل اوقاف و امور خیریه استان مربوط ارسال می‌نمایند تا در صورتی که طبق مقررات و مدلول وقف نامه یا سیره جاریه تنظیم شده باشد، تأیید و در غیر این صورت جهت رفع نقص اعاده نماید.

ب - موقوفاتی که متولیان آنها در مظان تعدی و تفریط قرار دارند و با رعایت طرح توجیهی شماره ۱۲۰/۵۹۳۱ مورخ ۱۳۶۹/۷/۲۳ و مجوز مورخ ۱۳۶۹/۸/۷ مقام معظم رهبری با نظارت سازمان اوقاف و امور خیریه اداره می‌شوند متولی مربوط بودجه تنظیمی را ظرف یک ماه برای بررسی و تأیید به اداره اوقاف و امور خیریه محل تسلیم می‌نماید.

تبصره ۱- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) یک نسخه از بودجه‌های تأیید شده در موقوفات غیرمتصرفی - موضوع بند (ب) - به متولی و در موقوفات متصرفی به حسابداری و یک نسخه به اداره اوقاف و

امور خیریه محل و یک نسخه به اداره کل اوقاف و امور خیریه استان مربوط و یک نسخه به اداره تحقیق مربوط و یک نسخه به سازمان ارسال خواهد شد و سازمان نیز به نوبه خود بودجه‌های واصله را مورد رسیدگی قرار داده و انطباق و یا عدم انطباق آن را با وقف‌نامه و مقررات و دستورالعملهای صادره به اداره اوقاف و امور خیریه محل اعلام می‌دارد.

تبصره ۲- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) موقوفاتی که دارای متولی منصوص و قادر به انجام وظایف شرعی و قانونی هستند از تسلیم بودجه به ترتیب یادشده مستثنا می‌باشند، مگر آنکه طبق نظر شعب تحقیق و حکم دادگاه فاقد شرایط مذکور یا مشمول بند(ب) این ماده شوند. این متولیان در هر حال به منظور تنظیم امور مالیاتی طبق قانون مالیاتهای مستقیم و آیین‌نامه و ضوابط مربوط جهت اخذ گواهی و مفاصا حساب عملکرد سالیانه موقوفه اقدام خواهند کرد.

تبصره ۳- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) موقوفات و اماکنی که از طرف سازمان دارای امنای منصوب هستند در حکم متصرفی بوده و امنای مذکور در تنظیم بودجه با ادارات حج و اوقاف و امور خیریه همکاری خواهند نمود.

(۱) با توجه به نظریه فقهاء محترم شورای نگهبان که طی شماره‌های ۸۷۸-۱۳۷۴/۷/۱۸ و ۳۳۹-۱۳۷۴/۳/۸ و ۱۰۸-۱۳۷۴/۳/۸ واصل گردیده مبنی بر اینکه: ۱. عموم ماده ۲۰ و تبصره ۱ آن که حتی متولیان منصوص التولیه صحیح العمل را نیز به تنظیم و ارسال اوراق بودجه الزام نموده است، به لحاظ آن که در ماده ۷ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه تخلف از عمل به آنرا موجب عزل و یا ممنوع‌المداخله شدن و یا ضم امین دانسته است خلاف موازین شرع است. ۲. اطلاق تبصره ۳ ماده ۲۰ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان و اوقاف و امور خیریه نیز به همان شرحی که در نامه مورخ ۱۰۸-۱۳۷۴/۳/۸ این شورا ذکر شده است خلاف شرع است. بنابراین ماده ۲۰ و تبصره‌های ۱ و ۳ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه ابطال می‌گردد. (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ ۲۹ مهر ۱۳۷۴، کلاسه پرونده: ۷۳/۱۹۶، شماره دادنامه: ۱۲۷/۷۴) البته لازم به ذکر است، ماده (۲۰) و تبصره‌های (۱)، (۲) و (۳) آیین‌نامه مذکور، در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۴ توسط هیأت وزیران اصلاح گردید.

(۲) «الف- حسب نظریه شماره ۸۳/۳۰/۸۰۳۷ مورخ ۱۳۸۳/۴/۲۹ فقهای محترم شورای نگهبان، ماده ۴ و بند (ب) ماده ۲۰ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۷ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۸۲/۸/۴

هیأت وزیران خلاف موازین شرع شناخته نشده است. بنابراین موردی برای ابطال آنها در اجرای قسمت اول ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری وجود ندارد. ب- با عنایت به وظایف و مسئولیتهای اداره اوقاف و امور خیریه در خصوص نظارت و کنترل بر امور موقوفات و رعایت و حفظ غبطه و مصلحت موقوف علیهم در مواردی که موقوفه فاقد متولی منصوص بوده و یا متولی موقوفه مورد اعتماد و محل وثوق و یا قادر به انجام وظایف شرعی و قانونی نباشد و یا در مظان تعدی و تفریط باشد، مواد ۴ و ۲۰ و بند (ب) ماده ۲۰ آیین نامه مورد اعتراض مغایرتی با قانون ندارد.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مورخ: مورخ: ۵ شهریور ۱۳۸۵، کلاسه پرونده ۸۳/۴۳ و ۱۵۳ و ۵۵/۸۵، ۶۵، شماره دادنامه: ۳۷۰/۸۵ الی ۳۷۳)

ماده ۲۱- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) در مورد تعمیر و عمران موقوفات و تأمین و انجام هزینه های مورد نیاز به ترتیب زیر اقدام خواهد شد:

الف - در موقوفاتی که واقف درصدی از درآمد را برای تعمیر و امور عمرانی پیش بینی کرده باشد طبق نیت واقف عمل خواهد شد.

ب - در سایر موارد برای انجام تعمیرات و عمران موقوفات با رعایت ماده (۶) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه از درآمد موقوفه هزینه های لازم تأمین و پرداخت خواهد شد.

ج - ادارات اوقاف و متولیان می توانند در صورتی که مغایر وقفنامه نباشد از طرق دیگر نظیر اخذ وام نیز برای این منظور استفاده نمایند.

(۱) به موجب مصوبه هیأت وزیران به شماره ۱۷۷۹۲ ات ۲۸۶۵۳ مورخ ۱۳۸۲/۸/۴، بنا به پیشنهاد شماره ۱۰۲۰۱.۲۳۰.۲۰۱ مورخ ۱۳۸۲/۱/۳۰ سازمان اوقاف و امور خیریه و به استناد ماده (۱۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه - مصوب ۱۳۶۳- تصویب نمود: مواد (۴)، (۵)، (۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۴۷) و (۵۱) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موضوع تصویب نامه شماره ۹۵۲۷۰ مورخ ۱۳۶۵/۲/۲۲ اصلاح گردید.

(۲) موضوع ماده ۲۱ و صدر ماده ۲۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ در جلسه فقهاء محترم شورای نگهبان مطرح شد که نظر فقهاء به شرح زیر اعلام گردید: «اطلاق ماده ۲۱ آیین نامه اجرایی که تجویز بلکه الزام به اخذ ۲۰٪ از درآمد موقوفات و ذخیره آن می کند نسبت

به موردی که فعلاً موقوفه نیاز به تعمیر ندارد و تعمیر آن به واسطه درآمد سال بعد و یا از هر راه دیگر مانند وام گرفتن امکان دارد خلاف شرع است.»

۳) «با عنایت به اینکه ماده ۲۱ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ هیأت وزیران به شرح نظریه شماره ۲۰۶۷/۳۰/۸۱ مورخ ۱۳۸۱/۹/۲۵ فقهای محترم شورای نگهبان خلاف شرع شناخته شده است و نظر به اینکه مفاد ماده ۲۲ آیین نامه مزبور ناظر به ماده ۲۱ فوق‌الذکر و تابع مدلول آن می‌باشد، بنابراین به استناد قسمت اول ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری حکم به ابطال دو ماده فوق‌الذکر صادر می‌شود.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، کلاسه پرونده ۱۲۴/۷۹، شماره دادنامه ۳۶۲/۸۱، مورخ ۱۳۸۱/۱۰/۸). ابطال مادتين ۲۱ و ۲۲ توسط هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در سال ۸۱، منجر گردید تا یکسال بعد، مواد مذکور توسط هیأت وزیران اصلاح گردد.

۴) برابر ماده ی ۶ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف، صرف درآمد موقوفات به منظور بقا عین آنها بر سایر مصارف مقدم است و متولی موظف است موجبات آبادانی رقبات موقوفه را در جهت بهره برداری صحیح از آنها به منظور اجرای نیت واقف فراهم آورد.

ماده ۲۲- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) در صورتی که منابع مذکور در ماده (۲۱) و عواید یک ساله موقوفه برای تعمیر یا بازسازی آن تکافو ننماید متولیان و ادارات اوقاف و امور خیریه و امناء می‌توانند درآمد دو یا چند سال موقوفه را به اضافه عواید موجود به مصرف برسانند.

تبصره (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) حکم این ماده، همچنین حکم ماده (۲۱) این آیین نامه در مورد اماکن مذهبی اسلامی با رعایت مقررات مربوط به این اماکن نیز جاری است.

- به توضیحات مندرج ذیل ماده (۲۱) رجوع شود.

ماده ۲۳ - مطالبات و صرفه جویی‌های سال‌های قبل هر موقوفه به عنوان درآمد خالص در بودجه هر سال منظور خواهد شد و چنانچه قبلاً حق التولیه و حق النظاره از این مبلغ دریافت شده باشد، مجدداً احتساب نخواهد شد.

ماده ۲۴- با توجه به اینکه حفظ موقوفات از وظایف متولیان است و اموال وقف باید از اموال شخص متولی جدا و متمایز باشد، متولیان موقوفات و امنای اماکن متبرکه مکلفند دفتر مخصوصی برای ثبت درآمد و هزینه موقوفه یا اماکن مزبور تنظیم نمایند و هرگاه درآمد

سالانه آنها بیش از صد هزار ریال باشد، باید با معرفی اداره حج و اوقاف و امور خیریه حساب جداگانه‌ای به نام موقوفه یا مکان متبرکه در یکی از بانکها افتتاح و عواید حاصله را به آن حساب واریز و هرگونه پرداخت را از طریق آن انجام دهند.

تبصره - در مورد موقوفات و اماکنی که از طرف سازمان برای آنها امنایی منصوب شده است حساب مذکور با امضای مشترک (امنا و اداره حج و اوقاف و امور خیریه) افتتاح خواهد شد.

۱) مدیر کل اوقاف و امور خیریه استان تهران، پس از معرفی امام جماعت راتب یا نایب واجد شرایط توسط رییس مرکز رسیدگی به امور مساجد و پس از برگزاری یک جلسه‌ی توجیهی توسط کارشناس مجرب و آشنا با مقتضیات شخصیتی حضرات، به منظور آشنایی فرد معرفی شده با قوانین و مقررات موضوعه اوقافی، نسبت به صدور حکم به عنوان "امین موقوفه" برای امام یا نایب ایشان اقدام خواهد نمود. افتتاح حساب جاری مشترک با تصریح بر نام موقوفه و مسجد ذیربط در یکی از بانک‌های واقع در محدوده‌ی همان مسجد با امضای ثابت امام جماعت و رئیس اوقاف منطقه خواهد بود. (پیش نویس تفاهم نامه‌ی ارتقاء همکاری‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد و اداره کل اوقاف و امور خیریه استان تهران، سال ۹۲)

۲) «ماده ۲۴ آیین نامه اجرائی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه که مقرر داشته است: با توجه به اینکه حفظ موقوفات از وظایف متولیان است و اموال وقف باید از اموال شخص متولی جدا و متمایز باشد، متولیان موقوفات و امنای اماکن متبرکه مکلفند دفتر مخصوصی برای ثبت درآمد و هزینه موقوفه یا اماکن مزبور تنظیم نمایند و هرگاه درآمد سالانه آنها بیش از صد هزار ریال باشد، باید با معرفی اداره حج و اوقاف و امور خیریه حساب جداگانه‌ای به نام موقوفه یا مکان متبرکه در یکی از بانکها افتتاح و عواید حاصله را به آن حساب واریز و هرگونه پرداخت را از طریق آن انجام دهند، حسب نظریه شماره ۸۳/۳۰/۷۸۵۱ مورخ ۱۳۸۳/۴/۱۱ فقهاء محترم شورای نگهبان خلاف شرع شناخته نشده است و چون مفاد ماده مزبور در جهت تنظیم و تنسيق امور موقوفه و امکان نظارت و کنترل اوقاف بر آن انشاء شده بنابراین مغایرتی هم با قانون ندارد.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: ۸ مرداد ۱۳۸۵، کلاسه پرونده: ۸۲/۶۸۸، شماره دادنامه: ۲۶۹/۸۵)

ماده ۲۵- ادارات تحقیق به موجب ماده ۱۴ قانون تشکیل و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مکلفند همه ساله از متولیان و امنای وقف و اماکن مذهبی و مدیران مؤسسات خیریه مشمول و نیز از ادارات حج و اوقاف و امور خیریه صورت حساب درآمد و هزینه

موقوفات و اماکن مذهبی و مؤسسات خیریه را مطالبه نمایند. صورت حساب مزبور باید طبق فصول بودجه فردی سالانه موقوفه یا مکان مذهبی و یا مؤسسه خیریه حداکثر ظرف سه ماه بعد از ابلاغ در قبال اخذ رسید به اداره تحقیق و یا اداره حج و اوقاف و امور خیریه تسلیم شود. در صورتی که صورت حساب به اداره حج و اوقاف و امور خیریه تسلیم شده باشد اداره مزبور موظف است حداکثر ظرف مدت ۱۰ روز صورت حساب مذکور را به اداره تحقیق مربوطه جهت رسیدگی و صدور و مفاصاً حساب ارسال دارند. صورت حساب تسلیمی باید متضمن موارد زیر باشد:

۱- هر رقم از درآمد و هزینه باید حسب مورد دارای مدارک و اسناد هزینه معتبر باشد.

۲- مانده حساب درآمد و هزینه سال قبل باید در صورت حساب سالانه مزبور ملحوظ شود.

تبصره - ادارات تحقیق از متولیان منصوصی که در مظان تعدی و تفریط نباشند صورت حساب مطالبه نمی نماید.

- وصول عواید حاصله از رقبات و مستغلات مساجد و صرف آن‌ها در جهات مقررهای که در وقف‌نامه تصریح شده است و نگهداری حساب‌های مربوطه و تنظیم بودجه فردی و اخذ مفاصاحساب سالیانه، طبق ضوابط و مقررات معینه و حداکثر ظرف مدت سه ماه انجام خواهد شد و اسناد مربوطه با امضای امین (امام یا نایب) و مهر مسجد اعتباربخشی خواهد شد. بدیهی است که مسئولیت نهایی و قانونی در این ارتباط متوجه امین وقف خواهد بود. شعبه‌ی حسابرسی اداره‌ی تحقیق اوقاف و امور خیریه موظف است طی مدت یادشده، همکاری لازم را جهت صدور مفاصاحساب داشته باشد. (پیشنویس تفاهم‌نامه‌ی ارتقاء همکاری‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد و اداره کل اوقاف و امور خیریه استان تهران، سال ۱۳۹۲)

ماده ۲۶- متولیان موظفند در اجرای ماده ۶ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه و تبصره ذیل آن و با رعایت مواد ۲۱ و ۲۲ این آیین‌نامه و استعداد محل در نگهداری و جلوگیری از خرابی و انهدام و در آبادی موقوفه اهتمام نمایند، به طوری که حداقل هر پنج سال افزایش محسوسی در عایدات موقوفه حاصل شود.

ماده ۲۷- ادارات تحقیق موظفند همه ساله مفاصا حساب عملکرد سال قبل موقوفه را با رعایت ماده ۲۵ این آیین نامه صادر و حسب مورد به متولی یا امین و یا اداره حج و اوقاف و امور خیریه مربوطه تسلیم نمایند. در صورتی که عدم صدور مفاصا حساب ناشی از عمل متولی یا امین باشد شعب حسابرسی موارد تخلف را برای رسیدگی در جهت عزل یا ممنوعیت و یا ضم امین به شعب حقوقی تحقیق و برای برکناری امین به اداره حج و اوقاف و امور خیریه مربوطه اعلام خواهند داشت.

تبصره - شعب حساب رسی تحقیق اوقاف موظفند درآمد و هزینه کلیه موقوفاتی که استناد آنها طبق ماده ۲۵ این آیین نامه به آنها ارجاع می شود پس از تکمیل پرونده ها حداکثر ظرف مدت یک ماه رسیدگی و تکلیف آنها را مطابق آیین نامه طرز تحقیق و رسیدگی در شعب تحقیق اوقاف روشن نمایند و با متخلفین برابر مقررات رفتار خواهد شد.

(۱) شعبه‌ی حسابرسی اداره‌ی تحقیق اوقاف و امور خیریه ، صرفاً اسناد مثبت و هزینه کرد را با گزارش‌های مالی مسجد تطبیق خواهد داد و در تصمیمات مدیریتی امام جماعت یا زمینه‌های صرف اعتبارات مسجد دخالت نخواهد داشت. (پیشنویس تفاهم نامه‌ی ارتقاء همکاری‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد و اداره کل اوقاف و امور خیریه استان تهران، سال ۱۳۹۲)

(۲) در مواردی که امکان ارائه فاکتور وجود ندارد، اسناد هزینه انجام شده از محل عواید رقبات، با استفاده از فرم‌های متحدالشکل (به عنوان جایگزین فاکتور) و با مهر مسجد و امضای امین و یکی از صاحبان امضای حساب بانکی موقوفه به عنوان سند هزینه مثبت ، مبنای رسیدگی شعب حسابرسی ادارت تحقیق اوقاف قرار گرفته و بر اساس آنها صدور مفاصا حساب صورت خواهد گرفت. بدیهی است امین موقوفه بنا به اقتضای امانت در انجام هزینه‌ها صرفه و صلاح وقف را مدنظر قرار داده و تمامی مساعی ممکن را در جهت پیشرفت موقوفه و ارتقای آن مبذول خواهد داشت. رعایت جهات شرعی و اجرای تام و کامل قوانین و مقررات موضوعه در اجاره دادن رقبات و مستغلات مسجد از اهم وظایف امین به شمار می رود . در مواردی که ابهام در گردش مالی رقبات مساجد ایجاد شود ، با هماهنگی اوقاف ، از ظرفیت ایجاد شده برای حسابرسی در ستاد مرکز رسیدگی به امور مساجد به منظور شفاف سازی و رفع ابهامات استفاده خواهد شد. (همان)

۳) تمدید احکام امانت امین موقوفه (امام جماعت مسجد)، بر اساس اخذ مفاصاحساب سنواتی از شعب حسابرسی ادارات تحقیق اوقاف، با هماهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد صورت خواهد پذیرفت و در صورتی که بر اساس تدابیر مرکز رسیدگی به امور مساجد، جابه‌جایی امام جماعتی که هم‌زمان امین رقبات مسجد تلقی می‌گردد در دستور کار قرار گیرد، ضمن اطلاع رسانی به اوقاف، تمهیدات لازم برای تحویل و تحول اسناد و مدارک، از جمله اخذ مفاصاحساب رقبات و انتقال حساب به امین جدید صورت خواهد گرفت. (همان)

ماده ۲۸- ادارات تحقیق موظفند همه ساله با ملاحظه ی بودجه‌ها و صورت حساب‌های ارسالی از طرف متولیان و هیأت‌های امانا و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه و مؤسسات مشمول چنانچه به موارد تخلف برخورد نمودند مدارک لازم را جمع آوری و برابر ماده ۷ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه محل به سرپرست سازمان گزارش و کسب تکلیف خواهد شد.

- هر گاه متولی یا ناظر نسبت به عین یا منافع موقوفه تعدی یا تفریط نماید یا در انجام وظایف مقرر در وقفنامه و قانون و آیین‌نامه‌ها و مقررات مربوط مسامحه و اهمال ورزد، با رسیدگی شعبه تحقیق و حکم دادگاه حسب مورد معزول یا ممنوع‌المداخله یا ضم امین خواهد شد. (ماده ۷ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه)

ماده ۲۹- متولیان مکلفند همه ساله مالیات قانونی موقوفه را در صورت شمول پرداخت نمایند و در صورتی که بر اثر تعلل در پرداخت، جریمه‌ای به آن تعلق گیرد باید شخصاً آن را جبران کنند.

ماده ۳۰- در مواردی که اداره ی امور موقوفه به حکم ولی فقیه یا قانون با سازمان است کلیه وظایف و مسؤولیتهای متولی به عهده سازمان خواهد بود.

تبصره - هر نوع تخلفی که در مورد موقوفات غیر متصرفی موجب ممنوعیت و یا عزل متولی می‌شود در خصوص موقوفه متصرفی نیز تخلف محسوب و برابر مقررات اقدام خواهد شد.

- فروش رقبات موقوفه و نحوه تبدیل آنها، اجاره بیش از ده سال، ترک مزایده در مورد اجاره رقبات مشمول مزایده، صلح و استرداد دعاوی موقوفه، ارجاع اختلاف به داوری و انتخاب داور یا داوران و نصب و عزل امنای

موقوفات و بقاع متبرکه، از جمله اموری است که تحقق آن مستلزم اجازه ی سرپرست سازمان اوقاف و امور خیریه که مآذون از قبل ولی فقیه است، خواهد بود.

ماده ۳۱ - وجوه اهدایی به اماکن مذهبی اسلامی که جهت مشخصی برای مصرف آن تعیین نشده است و وجوه حاصل از فروش اموال منقول زائد بر احتیاج این قبیل اماکن با جلب نظر اداره حج و اوقاف و امور خیریه به وسیله هیأت امناء و در مواردی که هیأت امناء وجود نداشته باشد به وسیله ادارات حج و اوقاف و امور خیریه به ترتیبی که در ماده ۵ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه و آیین نامه آن مشخص است به مصرف خواهد رسید.

(۱) پرداخت هر گونه وجهی توسط وزارتخانه ها، موسسات دولتی و شرکت های دولتی موضوع ماده ی (۲) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ به دستگاههای اجرایی به عنوان کمک یا هدیه اعم از نقدی و غیر نقدی به جزء مواردی که در مقررات قانونی مربوطه تعیین شده است، ممنوع است. با این وجود هدایای اهداء شده به مساجد، مصلاها، حسینیه ها، هیأت های مذهبی و دارالقرآن ها، هدایای خاص تلقی شده و چنانچه اهداء کننده هدف خود را اعلام نکند، با نظر شورای مشارکت مردمی با سازمان بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) به مصرف خواهد رسید.

(۲) نذورات نقدی، وجوه اهدایی و وجوه حاصل از فروش اموال منقول زائد بر احتیاج در امور ذیل مصرف می گردد: الف- عمران و آبادی اماکن مذکور. ب- تدارک وسایل رفاه و بهداشت زوار و ساکنان ناحیه. ج- کمک به مدارس علوم دینی. د- خیرات و میراث مطلقه.

(۳) هدایای مستقل، عبارت است از کمکهای بلاعوضی که از طرف اشخاص به ادارات حج و اوقاف و امور خیریه تقدیم می شود.

ماده ۳۲ - (اصلاحی ۱۳۹۱/۳/۲۳) ادارات اوقاف و امور خیریه (در موقوفات متصرفی) و همچنین متولیان موقوفات عام و خاص (در موقوفات تحت تولیت خود) به منظور رعایت غبطه و مصلحت وقف و رفع مظنه تعدی و تفریط، موارد زیر را با رعایت قوانین و مقررات مربوط و با اطلاع و تأیید نماینده ولی فقیه در سازمان، انجام خواهند داد:

۱- فروش رقبات موقوفه و نحوه تبدیل آنها با رعایت موازین شرعی و قانونی

۲- اجاره بیش از ده سال

۳- ترک مزایده در مورد اجاره رقبات مشمول مزایده

۴- صلح و استرداد دعاوی موقوفه

۵- ارجاع اختلاف به داوری و انتخاب داور یا داوران

۶- نصب و عزل امنای موقوفات و بقاع متبرکه

تبصره- سرپرست سازمان می تواند جهت بررسی و اظهارنظر مشورتی در خصوص مشکلات و مسائل فقهی، حقوقی و اوقافی هیأتی مرکب از افراد صاحب نظر را انتخاب و تعیین نماید.

۱) تا پیش از ابطال بندهای یک الی شش ماده (۳۲) توسط هیأت عمومی دیوان عدالت اداری و اصلاح این ماده در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۳/۷ بنا به پیشنهاد شماره ۹۰/۹۰۷۱۳۰ مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۱۹ سازمان اوقاف و امور خیریه، متن ماده (۳۲) و تبصره آن به شرح ذیل بود: «موارد زیر از جمله اموری است که انجام آنها موکول به اجازه سرپرست سازمان که مأذون از طرف ولی فقیه است خواهد بود:

۱- فروش رقبات موقوفه و نحوه تبدیل آن.

۲- اعطای حق تملک اعیان به مستأجر در موقوفاتی که عرصه و اعیاناً وقف است و این امر در مورد باغات موقوفه نیز جاری است.

۳- اجاره بیش از ده سال.

۴- ترک مزایده در مورد اجاره موقوفه مشمول مزایده.

۵- استرداد دعاوی مطروحه در مراجع قضایی.

۶- ارجاع اختلافات به داوری و انتخاب داور یا داوران.

۷- نصب و عزل امنای موقوفات و بقاع متبرکه.

تبصره - جهت بررسی و اظهارنظر مشورتی در خصوص مشکلات و معضلات و مسائل حقوقی و اوقافی، سرپرست سازمان می تواند هیأتی به نام هیأت فنی و حقوقی مرکب از افراد صاحب نظر که در سازمان اشتغال داشته باشند را انتخاب و تعیین نماید.»

۲) رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص ابطال بندهای یک الی شش ماده (۳۲) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰: «نظر به این که به موجب نامه‌های شماره ۸۸/۳۰/۳۷۵۰۱ و ۸۸/۳۰/۳۷۵۰۰ مورخ ۱۳۸۸/۱۲/۴ شورای نگهبان، اطلاق ماده ۱۲ و بندهای یک الی شش ماده ۳۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ توسط فقهای شورای نگهبان خلاف موازین شرع اعلام شده است، در اجرای ماده ۴۱ قانون دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۸۵، اطلاق ماده ۱۲ و بندهای یک الی شش ماده ۳۲ آیین نامه مذکور ابطال می‌شوند.» (برای مطالعه بیشتر رک: رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، کلاسه پرونده: ۵۱۱ و ۵۱۲ / ۸۷، شماره دادنامه: ۲۵۰-۲۴۹، مورخ ۱۳۹۰/۶/۲۱).

۳) به حکم قانون، اداره ی امور موقوفه و کلیه ی وظایف و مسئولیتهای متولی در موارد فوق الذکر، با سازمان اوقاف و امور خیریه می باشد.

۴) نظرات هیأت فنی و حقوقی سازمان اوقاف و امور خیریه، جنبه ی مشورتی دارد.

۵) نظر به این که به موجب نامه‌های شماره ۸۸/۳۰/۳۷۵۰۱ و ۸۸/۳۰/۳۷۵۰۰ مورخ ۱۳۸۸/۱۲/۴ شورای نگهبان، اطلاق ماده ۱۲ و بندهای یک الی شش ماده ۳۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ توسط فقهای شورای نگهبان خلاف موازین شرع اعلام شده است، در اجرای ماده ۴۱ قانون دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۸۵، اطلاق ماده ۱۲ و بندهای یک الی شش ماده ۳۲ آیین نامه مذکور ابطال می‌شوند. (برای مطالعه بیشتر رک: رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، کلاسه پرونده: ۵۱۱ و ۵۱۲ / ۸۷، شماره دادنامه: ۲۵۰-۲۴۹، مورخ ۱۳۹۰/۶/۲۱).

۶) اقدامات امام جماعت مسجد به عنوان امین موقوفه، منحصرأ در خصوص واگذاری به اجاره‌ی رقبات و مستغلات مساجد و تنظیم و تجدید اسناد اجاره و تغییر شغل و انتقال مورد اجاره برابر ضوابط و مقررات اوقافی و طی نظریه‌ی کارشناس رسمی دادگستری خواهد بود و اسناد تنظیمی با مهر متحدالشکل صادره از مرکز رسیدگی به امور مساجد، با امضای امین (امام جماعت یا نایب) و امضای رییس اداره اوقاف مربوطه به عنوان ناظر، واجد اعتبار خواهد بود. هرگونه واگذاری سرقفلی و یا حق تملک اعیانی و تبدیل به احسن و یا اجاره‌ی بیش از سه سال و یا تفکیک و یا تغییر کاربری و دیگر مصادیق موضوع ماده‌ی ۹ و ۳۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه خارج از اختیارات امین و بدون کسب مجوز اوقاف ممنوع

می باشد. بدیهی است هرگونه ایجاد تعهد در موارد فوق در فرض وقوع، بلااثر و مردود تلقی شده و آثار آن معطوف به شخص امین خواهد بود. (پیشنویس تفاهم نامه‌ی ارتقاء همکاری‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد و اداره کل اوقاف و امور خیریه استان تهران، سال ۱۳۹۲)

ماده ۳۳ - حق التولیه متولی و یا سازمان در قبال اعمال تولیت نسبت به موقوفات و همچنین حق‌النظاره ناظر اعم از شخص یا سازمان به میزان مقرر در وقف‌نامه خواهد بود و در صورتی که وقف‌نامه موجود نباشد و یا میزان حق‌التولیه و حق‌النظاره در آن معین نشده باشد حق‌التولیه به مقدار اجرت‌المثل معادل ده درصد درآمد خالص سالیانه و حق‌النظاره به مقدار اجرت‌المثل معادل پنج درصد همان درآمد خواهد بود.

تبصره ۱ - در موارد استثنایی که درصدهای مندرج در این ماده با توجه به وضعیت موقوفه متناسب و متعارف نباشد با تأیید سرپرست سازمان کسر یا اضافه می‌شود.

تبصره ۲ - در مواردی که سرپرست سازمان اعمال نظارت اشخاص یا ادارات حج و اوقاف و امور خیریه را در موقوفات غیرمتصرفی ضرری تشخیص دهند اجرت‌المثل حق‌النظاره را نیز متناسباً تعیین خواهند نمود.

تبصره ۳ - درآمد خالص موقوفه برابر هشتاد درصد درآمد کل خواهد بود.

- با توجه به این که در ماده ۱۱ "قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳" دریافت حق التولیه متولی و یا سازمان در قبال اعمال تولیت نسبت به موقوفات متصرفی و همچنین حق‌النظاره و جهات و موارد آن تعیین و تجویز شده است، تبصره ۲ ماده ۳۳ آیین‌نامه مورد شکایت در حد اختیارات قانونی یاد شده تنظیم و خلاف قانون تشخیص نشد.

ماده ۳۴- ادارات حج و اوقاف و امور خیریه در اماکن مذهبی اجرت‌المثل عمل خود بابت اداره امور این اماکن را بر مبنای ده درصد از مجموع درآمد سالیانه اماکن مزبور دریافت می‌نماید و حق‌الزحمه هیأت امانا به موجب آیین‌نامه ماده ۵ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه تعیین خواهد شد.

تبصره- (اصلاحی ۱۳۹۱/۵/۱۵ هیأت وزیران) سازمان عواید حاصل از حق‌التولیه و حق‌النظاره و همچنین هدایای مستقل را مطابق بودجه‌ای که همه ساله تنظیم و به تصویب هیأت دولت می‌رساند رأساً مصرف خواهد نمود.

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۵/۱۵ بنا به پیشنهاد شماره ۱/۱۹۴۰۳۴ مورخ ۱۳۹۰/۱۲/۲۴ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و به استناد ماده (۱۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه - مصوب ۱۳۶۳- تصویب نمود:

در تبصره ماده (۳۴) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موضوع تصویب نامه شماره ۹۵۲۷۰ مورخ ۱۳۶۵/۲/۲۲ عبارت «و جوهری که بابت اداره امور اماکن مذهبی دریافت می دارد» حذف می شود.

ماده ۳۵- ادارات حج و اوقاف و امور خیریه موظفند همه ماهه تراز عملیات دفتر روزنامه و کل را به انضمام مدارک و گزارش لازم به اداره امور مالی موقوفات جهت بررسی ارسال دارند.

ماده ۳۶- ثبت معاملات راجع به عین یا منافع موقوفات و بنیادها و مؤسسات خیریه و همچنین ثبت معاملات رقبات مربوط به اماکن متبرکه در دفاتر اسناد رسمی بدون موافقت سازمان ممنوع است و دفاتر اسناد رسمی مکلفند رونوشت اسناد راجع به وقف را ظرف ده روز پس از ثبت به ادارات حج و اوقاف و امور خیریه مربوطه ارسال دارند.

(۱) اسنادی که در اداره ی ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است. (ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی)

(۲) دفتر اسناد رسمی واحدی وابسته به وزارت دادگستری است که برای تنظیم و ثبت اسناد رسمی طبق قوانین و مقررات مربوط تشکیل می شود. (ماده ۱ قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۵)

(۳) املاکی که فاقد سابقه ثبت بوده مجهول المالک نامیده می شوند. طبق ماده ۱۱ قانون ثبت، تقاضای ثبت این گونه املاک پس از احراز تصرف مالکانه، طبق فرم چاپی مخصوصی که اظهار نامه نامیده می شود انجام می پذیرد.

(۴) ماده ۳۶ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ هیأت وزیران حاوی حکم قانونی مندرج در ماده ۱۰ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب مجلس شورای اسلامی می باشد.

۵) حکم عام و کلی مندرج در ماده ۳۶ آیین نامه به منظور ایجاد نظام مشخص و معینی برای ثبت عین و منافع موقوفات و بنیادها و مؤسسات خیریه وضع شده و متضمن تکالیفی است که از این جهات به عهده دفاتر اسناد رسمی و سازمان حج و اوقاف و امور خیریه محول شده و از نظر مقررات پیش بینی شده در ماده مذکور و ایجاد نظم برای تنظیم و نگهداری اسناد هیچ گونه تفاوت منطقی بین موقوفاتی که دارای متولی هستند یا فاقد متولی می باشند نمی باشد.

۶) به موجب این ماده دفاتر اسناد رسمی موظفند قبل از ثبت اسناد مربوط به معاملات مراجع به عین یا منافع موقوفات، مراتب را از سازمان حج و اوقاف و امور خیریه استعلام نمایند. این ترتیب به این منظور در قانون و آیین نامه آمده است که در ثبت اسناد مربوط به موقوفات احکام و محدودیت های شرعی و قانونی که ملازمه با امر وقف دارد ملحوظ گردد و نتیجتاً از تبدیل عین یا تضييع منافع موقوفات جلوگیری به عمل آید.

۷) نماینده محترم ولی فقیه و سرپرست سازمان حج و اوقاف و امور خیریه طی نامه شماره ۴۱۰/۲۸۵۴ - ۶۹/۸/۳۰ اعلام داشته اند: در خصوص نظارت این سازمان بر اعمال متولیان موقوفات با توجه به ابهامی که در مورد ماده ۳۶ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه برای بعضی از متولیان به وجود آمده است طرحی به منظور توجیه ادارات حج و اوقاف و امور خیریه و رفع ابهام در رابطه با نظارت بر اعمال متولیان در چهار ماده تهیه و به محضر مقام معظم رهبری حضرت آیت اله خامنه ای دامت برکاته تقدیم گردید، معظم له آیین نامه مزبور را خوب و مفید اعلام و با اجرای آن موافقت فرموده اند.

۸) «نظر به مفاد نامه شماره ۱۲۰/۵۹۳۱ مورخ ۶۹/۷/۲۳ نماینده ولی فقیه و سرپرست سازمان حج و اوقاف امور خیریه به عنوان مقام معظم رهبری در مورد نحوه نظارت سازمان مزبور بر اعمال متولیان موقوفاتی که در مظنه تعدی و تفریط می باشند و موافقت مقام معظم رهبری با طرح چهار ماده ای پیشنهادی از جمله اذن معظم له در نظارت استصوابی سازمان حج و اوقاف و موقوفات موضوع نامه و طرح فوق الذکر ماده ۳۶ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۶۵/۲/۱۰ در محدوده اذن مقام رهبری مخالف قانون شناخته نمی شود.» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: ۶ آذر ۱۳۶۹، کلاسه پرونده: ۶۸/۵۸، شماره دادنامه: ۲۰۲/۶۹)

ماده ۳۷ - ادارات ثبت مکلفند رونوشت مصدق اسناد مالکیت موقوفات، مساجد، تکایا، مدارس دینی و کلیه ی اماکن مذهبی ثبت شده و همچنین اساسنامه مؤسسات و بنیادهای خیریه واقع در حوزه ی عمل خود را به ادارات حج و اوقاف و امور خیریه محل تحویل نمایند.

۱) مستند مالکیت نحوه ی تملک ملک و مشخصات آخرین مالک و نحوه ی انتقال ملک به مالک با ذکر شماره ی سند است که در اسناد مالکیت درج می شود. نوع مالکیت نیز یکی از حالت‌های «مفروز، مشاع، عرصه، اعیان و "عرصه و اعیان"» می باشد.

۲) موسسات و انجمن‌های خیریه، موسساتی هستند غیر تجاری که به منظور تعظیم شعائر اسلامی، امور فرهنگی، بهداشتی، تربیتی و یا هر نوع عمل خیر دیگری تأسیس شده و به ثبت رسیده و یا تشکیل شده اند.

ماده ۳۸- ادارات حج و اوقاف و امور خیریه و متولیان مکلفند اسناد و آگهی‌های ثبتی مربوط به حوزه عمل خود را بررسی و برای حفظ عین و منافع موقوفات هرگونه اقدام لازم را معمول دارند.

- حوزه، محدوده ی عمل یک واحد تشکیلاتی اداره ی اوقاف و امور خیریه یا شعب تحقیق است که به وسیله سازمان تعیین و ابلاغ می شود.

ماده ۳۹- سازمان مکلف است دفاتر مخصوصی برای ثبت خلاصه اسناد وقف نامه‌های هر شهرستان تهیه و تنظیم نماید.

ماده ۴۰- متولیان و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه موظفند نسبت به موقوفات مسلمی که به عنوان ملکیت تقاضای ثبت شده و در مدت قانونی اقدام نگردیده است برابر قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه و آیین‌نامه مربوطه اقدام نمایند.

ماده ۴۱- متولیان و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه می‌توانند با عنایت به ماده ۶ قانون برای احیای حقوق وقف و دفاع از دعاوی مطروحه و مشاوره در امور حقوقی و ثبتی موقوفات، در صورت لزوم وکیل یا وکلای دعاوی واجد شرایط را انتخاب نمایند.

تبصره - حق الوکاله و حق المشاوره با توجه به مصلحت و غبطه موقوفات از محل عواید وقف قابل پرداخت خواهد بود.

۱) نظر به اینکه ماده (۴۱) آیین‌نامه ی اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ به شرح نظریه مورخ ۱۳۷۵/۳/۲۶ فقهای محترم شورای نگهبان خلاف شرع شناخته نشده است و متضمن وضع قاعده ی آمره ای نیز نمی باشد لذا خلاف قانون نیز شناخته نمی شود و موردی برای ابطال

آن وجود ندارد. (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ ۹ تیر ۱۳۷۵، کلاسه پرونده: ۷۴/۱۳۱، شماره دادنامه: ۵۸/۷۵)

۲) اصل آزادی دفاع اقتضاء می کند که در همه ی دادگاهها طرفین حق داشته باشند برای خود وکیل انتخاب نمایند. (برای مطالعه ی بیشتر رک: طباطبایی مومنی، منوچهر، آزادیهای عمومی حقوق بشر، ص ۷۶) این اصل در ماده ی ۱۱ اعلامیه ی جهانی حقوق بشر و ماده ی ۱۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی صراحتاً مورد حمایت قرار گرفته است. در قوانین داخلی نیز، اصل سی و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ماده ی ۳۱ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹ و ماده ی ۱۸۵ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ حق انتخاب وکیل را به رسمیت شناخته اند.

۳) وکالت تعهدی معوض است که بر پایه ی آن وکیل، متعهد به انجام دادن مورد وکالت می شود و در عوض، موکل، متعهد به پرداخت حق الوکاله. این التزام، تعهدی قراردادی است، همچنانکه در ماده ۶۷۵ قانون مدنی نیز تصریح گردیده است موکل باید تمام مخارجی را که وکیل برای انجام وکالت خود نموده و همچنین اجرت وکالت را پرداخت نماید. مگر این که در عقد وکالت امور دیگر مقرر شده باشد.

۴) همان گونه که در مرقومه سازمان اوقاف ذکر شده و ماده (۴۱) آیین نامه تصریح دارد متولی و سازمان اوقاف مکلف به انتخاب وکیل نشده اند، بلکه عبارت «می توانند و در صورت لزوم» که در این ماده آمده، صراحتاً «اختیار» متولی و سازمان را بیان داشته است.

۵) کاربرد وصف «واجد شرایط» برای «وکیل» نه تنها مغایرتی با موازین قانونی و شرعی ندارد بلکه عیناً تذکر و تأکید بر شرایطی است که هر وکیل (بالخصوص وکیل موقوفه که رعایت احتیاط و غبطه وقف در آن ضروری است) باید دارا باشد. زیرا یکی از شرایطی که در شرع و قانون برای وکیل مقرر است «عقل و کمال» است، که از شرایط عام و در تمامی عقود مفروض است و دیگری وصف امانت است.

۶) اصولاً ماده (۴۱) آیین نامه حکمی برای انتخاب وکیل توسط سازمان برای موقوفات دارای متولی پیش بینی ننموده است، بلکه به لحاظ آن که هم متولی و هم سازمان در موقوفات حسب مورد مسئولیت هایی دارند، لذا آنها را در عرض یکدیگر ذکر و اجازه داده است که وکیل انتخاب نماید. طبعاً هر یک در حدود صلاحیت خود انتخاب وکیل خواهند کرد، چنانکه ذکر کلمه «متولیان» نیز موجب نمی شود متولی یک موقوفه در موقوفه دیگری دخالت نمایند.

ماده ۴۲- در اجرای تبصره ماده ۱۰ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف امور خیریه متولیان موظفند ظرف مدت ۲ ماه از تاریخ اجرای قانون رونوشت مصدق اسناد مالکیت و وقفنامه‌های موجود را به ادارات حج و اوقاف و امور خیریه مربوط تسلیم و رسید دریافت دارند و در صورت عدم اقدام، ادارات حج و اوقاف و امور خیریه مکلفند به طریق اطمینان بخشی تکلیف قانونی آنان را ابلاغ و ضرب‌الاجلی که بیش از دو ماه نباشد برای انجام آن تعیین و در صورت استنکاف به دلیل وجود مظنه تعدی و تفریط مراتب را به اداره تحقیق جهت رسیدگی و صدور حکم لازم اعلام دارند.

ماده ۴۳ - ثمن بیع وقف در صورت جواز بیع باید در حساب مخصوصی در بانک تودیع و با جلب موافقت سرپرست سازمان و برطبق ماده ۹۰ قانون مدنی رقبه دیگری به نام همان موقوفه خریداری که عواید آن بر نهج وقف‌نامه سابق به مصرف خواهد رسید.

تبصره - بیع و تبدیل موقوفه طبق مواد ۸۸ و ۸۹ قانون مدنی باکسب موافقت کتبی سرپرست سازمان امکان پذیر خواهد بود و در صورتی که متولیان بر طبق مواد ۸۸ و ۸۹ قانون مدنی قصد بیع و تبدیل موقوفه را داشته باشند، کسب موافقت سرپرست سازمان ضروری می‌باشد.

- در مواردی که بین موقوف علیهم تولید اختلاف می شود به نحوی که بیم سفک دماء می رود یا منجر به خرابی مال موقوفه می گردد و همچنین در صورتی که موقوفه خراب شود یا خوف آن باشد که منجر به خرابی گردد به طوری که انتفاع از آن ممکن نباشد و عمران آن متعذر باشد و یا کسی برای عمران آن حاضر نشود، بیع مال موقوفه صحیح است. (مادتین ۸۸، ۸۹ و ۳۴۹ قانون مدنی)

ماده ۴۴ - سهام اوراق بهاداری که از محل ثمن موقوفات خریداری شده ، در حکم عین موقوفه است و قابل انتقال نیست مگر در موارد تبدیل.

تبصره - ادارات حج و اوقاف و امور خیریه صورت مشخصات اوراق و سهام موضوع این ماده و همچنین سایر سهام و اوراق موقوفه را در دفتر مخصوص ثبت و نگهداری خواهند کرد.

ماده ۴۵- در مواردی که ثمن بیع وقف تکافوی خرید رقبه مستقلی را ننماید سازمان می‌تواند با مشارکت چند موقوفه و نظر متولیان آنها رقبه واحدی خریداری و سهم هر موقوفه را به تناسب سرمایه آن تعیین نماید.

ماده ۴۶ - از تاریخ اجرای این آیین نامه احکام امنای موقوفات و اماکن مذهبی که بر مبنای مقررات سابق صادر شده است مورد بررسی و تجدیدنظر قرار گرفته و در صورت رضایت از نحوه ی خدمات آنان پیشنهاد و انتصاب مجدد بلامانع است.

ماده ۴۷- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) اداره ی اثلاث باقیه، محبوسات، نذورات، صدقات و سایر اموال موضوع بند (۷) ماده (۱) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه که فاقد متولی یا متصدی بوده یا مجهول التولیه باشد، طبق مفاد بند (۷) و تبصره (۳) ماده (۱) قانون مذکور با اذن ولی فقیه و یا نماینده ایشان اداره ی امور آنها به ادارات اوقاف و امور خیریه محل وقوع رقبات مذکور محول می شود.

تبصره - مقررات این آیین نامه (در خصوص موقوفات عامه) در مورد محبوسات و اثلاث باقیه نیز تسری دارد.

(۱) به موجب مصوبه هیأت وزیران به شماره ۱۷۷۹۲ ات ۲۸۶۵۳ مورخ ۱۳۸۲/۸/۴، بنا به پیشنهاد شماره ۱۰۲۰۱/۲۳۰ مورخ ۱۳۸۲/۱/۳۰ سازمان اوقاف و امور خیریه و به استناد ماده (۱۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه - مصوب ۱۳۶۳- تصویب نمود: مواد (۴)، (۵)، (۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۴۷) و (۵۱) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موضوع تصویب نامه شماره ۹۵۲۷۰ مورخ ۱۳۶۵/۲/۲۲ اصلاح گردید.

(۲) اثلاث باقیه اموال غیرمنقولی است که موصی از محل ثلث دارایی خود برای مصارف در امور خیریه معین می کند.

(۳) با ابطال ماده (۴۷) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و تبصره ی ذیل آن مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰، به موجب رأی شماره ی ۱۰ مورخ ۱۳۷۲/۲/۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری موضوع پرونده ۱۷۱/۷۱ مستند به نظریه شورای نگهبان، با صدور رأی مزبور سازمان اوقاف سمتی در اداره و دخالت در امور محبوسات ندارد.

(۳) اثلاث باقیه، نذورات، محبوسات، صدقات و هر مال دیگری که به منظور امور عام المنفعه و خیریه تخصیص یافته باشد، در حکم موقوفات عام است و در نتیجه سازمان اوقاف نسبت به آنها خواه دارای متولی باشند و خواه

نباشند، با اذن ولی فقیه حق نظارت دارد. (رک: بند ۷ الحاقی ۱۳۷۵/۱۲/۱۲ ماده ی ۱ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳)

۴) نذر آن است که انسان بر خود واجب کند که کار خیری را برای خداوند به جا آورد، یا کاری را که ترک آن بهتر است برای خدا ترک کند.

۵) شورای نگهبان در خصوص مغایرت ماده ۴۷ آیین نامه و تبصره آن با موازین شرعی طی نامه شماره ۴۱۷۹ مورخ ۷۱/۱۲/۱۶ اعلام داشت: «اطلاق ماده ۴۷ آیین نامه مذکور از این جهت که به سازمان اوقاف و حج و امور خیریه اجازه دخالت در اثلاث و محبوسات و نذر و صدقات را که دارای متولی منصوسی که به وظیفه خود عمل می کند باشد داده است خلاف موازین شرع شناخته شد.» همچنین طی نامه شماره ۴۴۷۰ مورخ ۱۳۷۲/۱/۲۹ در خصوص اظهار نظر نسبت به تبصره ماده ۴۷ از آیین نامه مورد شکایت اعلام داشته اند اطلاق تبصره ماده ۴۷ نیز به همان شرحی که در نامه ۴۱۷۹ مورخ ۷۱/۱۲/۱۶ ذکر شد خلاف موازین شرع است. پس از اعلام نظر اعضای محترم شورای نگهبان موضوع در هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مطرح و ماده ۴۷ و تبصره آن، به لحاظ این که اطلاق آنها توسط فقهای محترم شورای نگهبان قانون اساسی خلاف شرع تشخیص گردیده به استناد قانون دیوان عدالت اداری ابطال گردید. (برای مطالعه بیشتر رک: رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ: ۴ اردیبهشت تاریخ ۱۳۷۲، کلاسه پرونده: ۷۱/۱۷۱، شماره دادنامه: ۱۰/۷۲) لازم به ذکر است ماده (۴۷) پس از صدور رأی هیأت عمومی دیوان، در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۴ توسط هیأت وزیران اصلاح گردید.

ماده ۴۸- مؤسسات و بنیادها خیریه در صورتی که بخواهند از معافیت های مالیاتی مندرج در قانون مالیات های مستقیم استفاده نمایند باید قبلاً نظارت سازمان را جلسه نمایند.

ماده ۴۹- ادارات حج و اوقاف و امور خیریه می توانند در امور خیریه و موقوفات از اشخاص حقیقی و حقوقی قبول وصایت، نیابت، وکالت و تولیت نموده و صدقات جاریه و نذرهای آنان را برابر نیات مربوطه عمل نمایند.

۱) وصایت عبارت است از این که موصی کسی را پس از حیات خود، نسبت به اموری که حق تصرف در آنها را در زمان حیاتش دارد، نایب در تصرف کند. همچنانکه در قسمت دوم ماده (۸۲۶) قانون مدنی آمده است، در وصیت عهدی، موصی، شخصی را که وصی خوانده می شود، مأمور انجام کار (از جمله پرداخت حقوق

واجب یا وصول حقوق) یا سرپرستی اطفال خود می‌گرداند. مقنن در ماده (۸۳۴) قانون مدنی اعلام دارد: «در وصیت عهدی، قبول شرط نیست؛ لیکن وصی می‌تواند مادام که موصی زنده است وصایت را رد کند.»

(۲) در فرهنگ فارسی معین، تولیت به معنی رسیدگی امری را به عهده کسی گذاشتن و نیز به عهده گرفتن املاک موقوفه آمده است.

(۳) هر کار خیری که در راه خدا انجام شود و نفع آن به طور مستمر به مردم برسد صدقه جاریه است. یکی از مهمترین مصادیق صدقات جاریه ساختن مسجد است که حتی اگر بانی اش بمیرد، چون مردم از آن استفاده می‌کنند همچنان ثوابش به صدقه دهنده می‌رسد.

(۴) چنانچه راجع به تولیت موقوفه دعوایی طرح و اقامه شود، رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه حقوقی می‌باشد.

ماده ۵۰- متولیان و ادارات حج و اوقاف و امور خیریه به منظور بقای عین رقبات و فراهم آوردن موجبات آبادانی آنها می‌توانند با استفاده از وجوه بلامانعی که بدین امر اختصاص داده می‌شود صندوق و یا شرکتی تأسیس نمایند.

تبصره - صاحبان سهام این صندوق و یا شرکت اشخاص حقیقی و یا حقوقی خواهند بود که سرمایه آن را تأمین کرده‌اند.

ماده ۵۱- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) درآمد موقوفات مجهول‌المصرف و موقوفاتی که به صورت میراث مطلقه وقف شده باشند در صورت نداشتن متولی یا مجهول‌التولیه بودن با رعایت ماده (۸) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه طبق بودجه‌ای که به تصویب سرپرست سازمان برسد توسط سازمان به مصرف خواهد رسید.

تبصره ۱- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) رسیدگی به صورت حساب بودجه مذکور و صدور مفاصا حساب سالانه به عهده سازمان خواهد بود.

تبصره ۲- (اصلاحی ۱۳۸۲/۸/۴) درآمد موقوفات مجهول‌المصرف و میراث مطلقه که دارای متولی منصوص باشد توسط متولی در مطلق خیرات و میراث به مصرف خواهد رسید.

۱) به موجب مصوبه هیأت وزیران به شماره ۱۷۷۹۲ ات ۲۸۶۵۳ مورخ ۱۳۸۲/۸/۴، بنا به پیشنهاد شماره ۱۳۸۲/۱/۳۰ مورخ ۱۳۸۲/۱/۳۰ سازمان اوقاف و امور خیریه و به استناد ماده (۱۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه - مصوب ۱۳۶۳ - تصویب نمود: مواد (۴)، (۵)، (۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۴۷) و (۵۱) آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موضوع تصویب نامه شماره ۹۵۲۷۰ مورخ ۱۳۶۵/۲/۲۲ اصلاح گردید.

۲) موقوفه ای که به علت فقدان و یا از بین رفتن قسمتی از وقف نامه و یا اجمال و ابهام عبارت وقف نامه، نوع مصرف عواید آن مشخص نباشد، مجهول المصرف نامیده می شود.

۳) در صورتی که واقف مصرف در آمد موقوفه را برای احسان، خیرات و بریات بدون قید و وصف اختصاص داده باشد، به آن مبرات مطلقه می گویند.

۴) موقوفه ای که به علت نداشتن وقف نامه و یا به علت عدم ذکر نام یا صفت برای اداره کننده ی آن، نتوان شخص معینی را به عنوان متولی موقوفه تعیین کرد، مجهول التولیه نامیده می شود.

۵) در آمد موقوفات مجهول المصرف و موقوفاتی که به صیغه ی مبرات مطلقه وقف شده قابل مصرف در تحقیق و تبلیغ و نشر کتب در زمینه ی معارف اسلامی و عمران موقوفات می باشد، زیر نظر سازمان اوقاف و امور خیریه به مصرف می رسد.

۶) در موقوفات خاص چنانچه موقوفه متولی نداشته باشد یا مجهول التولیه باشد تولیت آن مطابق مقررات قانون مدنی با موقوف علیهم است، اما در موقوفات عام چنانچه موقوفه متولی نداشته باشد یا مجهول التولیه باشد به موجب نص بند (۱) ماده یک قانون اوقاف و تبصره آن و مقررات دیگر آن قانون تولیت و اداره آن با سازمان اوقاف خواهد بود.

۷) شورای نگهبان در خصوص ادعای شاکی در هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مبنی بر خلاف شرع بودن ماده ۵۱ فوق الذکر آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰، اعلام داشت: «از این جهت که مصرف موقوفات مجهول المصرف و موقوفاتی که به صورت مبرات مطلقه وقف شده است، را در موقوفاتی که متولی دارند منحصر در خصوص اموری که در این ماده ذکر شده است می کند و متولی را ملزم به رعایت خصوص آن موارد می نماید، خلاف موازین شرع شناخته شد.»

هیأت عمومی دیوان عدالت اداری نیز به موجب نظریه مورخ ۱۳۷۷/۳/۳ فقهاء محترم شورای نگهبان و به استناد قسمت اول ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری، ماده ۵۱ آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۵/۲/۱۰ هیأت وزیران را به لحاظ مغایرت آن با احکام شرع به شرح فوق الذکر ابطال گردانید. (رای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مورخ: ۲۷ تیر ۱۳۷۷، کلاسه پرونده: ۷۷/۲۰، شماره دادنامه: ۷۵/۷۷) لازم به ذکر است ماده مذکور در سال ۱۳۸۲ توسط هیأت وزیران اصلاح گردید.

آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۸۳/۶/۱ هیأت وزیران جایگزین مواد ۵۲ الی ۶۸ این آیین نامه می باشد.

- هیأت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۳.۶.۱ بنا به پیشنهاد شماره ۱.۳۴۱۰۰ مورخ ۱۳۸۱.۱۲.۱۷ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و به استناد ماده (۱۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه-مصوب ۱۳۶۳- آیین نامه اجرایی قانون یادشده را به شرح زیر تصویب نمود:

آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه

ماده ۱ - سازمان حج و زیارت موظف است در چارچوب سیاستهای مصوب کشور، برنامه های لازم را در زمینه برگزاری مراسم حج تمتع و عمره و زیارت اعتاب مقدس و اماکن متبرک خارج از کشور اجرا نماید.

ماده ۲ - به منظور هماهنگی بین دستگاههای مختلف و تسریع در انجام امور حج و زیارت شورای عالی حج و زیارت تشکیل می شود.

ماده ۳ - شورای عالی حج و زیارت با ترکیب افراد و مسئولین دستگاههای زیر تشکیل می گردد:

۱- وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی (رییس شورای عالی)

۲- نماینده مقام معظم رهبری در امور حج و زیارت (در صورت معرفی)

۳- وزیر امور خارجه

۴- وزیر کشور

۵- وزیر امور اقتصادی و دارایی

۶- وزیر راه و ترابری

۷- معاون وزیر و رییس سازمان حج و زیارت (دبیر شورا)

۸- رییس کمیسیون مشترک ایران و عربستان

۹- یک نفر کارشناس به انتخاب وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

۱۰- یک نفر کارشناس به انتخاب نماینده مقام معظم رهبری در امور حج و زیارت

تبصره - نحوه تشکیل جلسات شورا براساس آیین نامه ای خواهد بود که توسط دبیر شورا تهیه و پس از تأیید رییس شورای عالی به تصویب اعضا خواهد رسید.

ماده ۴ - وظایف و اختیارات شورا به شرح زیر است:

۱- بررسی و تصویب خط مشی ها و روشهای اجرایی سازمان در امور مربوط به حج و زیارت

۲- بررسی و تصویب آیین نامه های مالی و معاملاتی مربوط به بودجه عملیات اجرایی سازمان موضوع ماده (۱) این آیین نامه

۳- بررسی و تصویب میزان وجوه قابل دریافت از زائران

۴- تصمیم گیری نسبت به کلیه پیشنهادهای مربوط به حج و زیارت ارایه شده به شورا در چارچوب قوانین و مقررات.

تبصره - مصوبات شورا پس از تأیید و امضای وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی قابل اجرا خواهد بود.

ماده ۵ - رییس سازمان بالاترین مقام اجرایی سازمان و در حدود قوانین و مقررات مسؤول اداره و حسن جریان امور و حافظ حقوق و اموال سازمان است.

ماده ۶ - وظایف و اختیارات رییس سازمان به شرح زیر است:

۱- تهیه و تدوین برنامه‌های راهبردی و آیین‌نامه‌های مورد نیاز سازمان و پیشنهاد آن برای تصویب به مراجع ذی‌ربط

۲- به کارگیری و عزل و نصب نیروی انسانی سازمان در چارچوب قوانین و مقررات مربوط

۳- امضای مکاتبات و اسناد، افتتاح حساب در بانکها و معرفی امضاهای مجاز و صدور اجازه پرداخت هزینه‌ها در حدود برنامه‌ها و اعتبارات مصوب

۴- نمایندگی سازمان در مقابل اشخاص حقیقی و حقوقی طرف دعوی اعم از داخلی و خارجی با حق انتخاب وکیل و حق وکالت در توکیل تا یک درجه و ارایه پیشنهاد صلح و سازش به مراجع ذی‌ربط با رعایت قوانین و مقررات ذی‌ربط.

۵- تهیه و تنظیم شرح وظایف و تشکیلات تفصیلی سازمان حج و زیارت و اجرای آن پس از تصویب وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و سایر مراجع ذی‌ربط.

۶- تهیه و تنظیم بودجه سالانه سازمان و ارایه آن به مراجع ذی‌ربط جهت تصویب.

ماده ۷ - اسناد و اوراق بهادار و تعهدآور سازمان با امضای رییس سازمان یا افراد مجاز از طرف وی و مدیر امور مالی سازمان معتبر خواهد بود.

ماده ۸ - به منظور رسیدگی به حسابهای موضوع ماده (۱) این آیین‌نامه وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی از سازمان حسابرسی یا مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران، حسابرس سازمان را انتخاب می‌کند.

ماده ۹ - حسابرس سازمان موظف است مطابق استانداردهای حسابرسی به حسابهای سازمان رسیدگی نماید و در اجرای این منظور بدون دخالت مستقیم در امور سازمان، به نحوی که به عملیات جاری سازمان لطمه وارد نشود، می‌تواند کلیه حسابها، دفاتر، اسناد و مدارک مربوط را مورد رسیدگی قرار دهد و در صورتی که ضمن انجام وظایف خود به موردی از جریانات سوء و تخلفات برخورد نمود، بلافاصله وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی را در جریان امور قرار دهد.

ماده ۱۰ - بودجه عملیات اجرایی سازمان که شامل ارقام درآمد وصولی از حجاج و زائران و هزینه‌های انجام شده در اجرای برنامه‌های حج و زیارت می‌باشد همزمان با صدور دستورالعمل تنظیم بودجه عمومی دولت در سازمان تهیه و پس از تأیید رییس سازمان و تصویب وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی اجرا خواهد شد.

ماده ۱۱ - وجوه دریافت شده از زائران در حساب مخصوصی متمرکز می‌شود و پس از تأمین هزینه‌های زائران و سایر هزینه‌های جانبی و مازاد احتمالی که مبلغ آن توسط حسابرس سازمان مشخص می‌شود، باقیمانده آن بنا به پیشنهاد وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و تأیید رییس جمهور به مصرف امور فرهنگی و خیریه می‌رسد.

ماده ۱۲ - مدیر امور مالی سازمان در چارچوب مقررات مربوط با حکم رییس سازمان منصوب می‌شود.

ماده ۱۳ - سازمان حج و زیارت موظف است برنامه‌ها و طرحهای اجرایی لازم را در زمینه بیمه زائران، وصولو ایصال ماترک زائران متوفی، اسکان، امور بهداشت و سلامت جسمی، تغذیه، امنیت و روادید، حمل و نقل باهمکاری وزارتخانه‌ها و سازمانهای ذی‌ربط تدوین و اجرا نماید.

ماده ۱۴ - کلیه هزینه‌هایی که اعتبار آن از محل بودجه عمومی دولت تأمین می‌شود و نیز سایر خدماتی که در زمینه امور حج و زیارت در این آیین‌نامه پیش‌بینی نشده، تابع مقررات عمومی کشور خواهد بود.

ماده ۱۵ - کارکنان سازمان مشمول مقررات قانون استخدام کشوری و آیین‌نامه‌ها و مقررات مربوط به آن هستند.

ماده ۱۶ - از تاریخ تصویب این آیین‌نامه، تصویب‌نامه‌های مغایر لغو می‌گردد.

ماده ۶۹ - کارکنان سازمان مشمول مقررات قانون استخدام کشوری و آیین‌نامه و مقررات مربوطه به آن می‌باشند.

- مطابق ماده ی (۱۱۷) قانون مدیریت خدمات کشوری، کلیه ی دستگاههای اجرایی مشمول مقررات این قانون می‌باشند و از آنجا که سازمان اوقاف و امور خیریه موسسه ی دولتی بوده و در زمره ی نهادها و سازمان هایی نمی باشد که مستقیماً زیر نظر رهبری اداره شود، لذا با تصویب قانون مدیریت خدمات کشوری در تاریخ ۱۳۸۶/۷/۸ باید قایل به تبعیت کارکنان سازمان اوقاف و امور خیریه از قانون مذکور و آیین نامه های مربوط به آن بود.

ماده ۷۰- تعاریف و اصلاحات مندرج در آیین نامه های قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه توسط سازمان تهیه و ابلاغ خواهد شد.

ماده ۷۱- از تاریخ تصویب این آیین نامه کلیه ی مصوبات هیأت دولت که مغایر با این آیین نامه باشد ملغی است.